

UTANFÖRSKAPETS ISBERGSEFFEKTER

SocioEkonomisk utvärdering av Livlinan i Österåker

Ett projekt för att fånga ungdomar på glid

2008-04-20

Ingvar Nilsson & Anders Wadeskog

1. SAMMANFATTNING OCH RESULTAT	5
1.1 Syfte och sammanhang	5
1.2 Att beräkna effekterna av utanförskap	5
1.3 Resultat	6
2. INLEDNING OCH SYFTE	8
2.1 Projektet Livlinan	8
2.1.1 Så här jobbar man	8
2.1.2 Målgrupp	8
2.1.3 Kostnader för att driva arbetet med Livlinan	9
2.1.4 Att fånga ungdomar vid 16 eller 20 års ålder – likheter och skillnader	9
2.2 Utvärderingens syfte	10
3. UPPLÄGGNING I STORT	12
3.1 Förebyggande arbete och dess konsekvenser	12
3.2 Beslutsfattarens situation	13
3.3 Synsätt	14
3.4 Metod för att värdera de kortsiktiga effekterna av projektet	15
3.4.1 Välfärdskonsumtionskedjor	15
3.4.2 Välfärdstårtan som ett redskap för att värdera kortsiktiga effekter	15
3.5 Att värdera de långsiktiga effekterna	16
3.5.1 En scenariometodik och sannolikhetsberäkningar	16
3.5.2 Tre problemområden och fyra viktiga samhällsmål bakom scenariotekniken	16
3.6 Tidsförhållanden i stort	18
3.7 Arbetsmetodik	18
3.7.1 Pilotfas	18
3.7.2 Huvudfas och datainsamlingsfas	18
3.7.3 Analysfas I + II	18
3.8 Datainsamling	19
3.8.1 Inledningsfas	19
3.8.2 Slutfas	19
3.8.3 Hur har data registrerats rent konkret	20
4. NÅGRA VÄLFÄRDSPOLITISKA ASPEKTER AV FÖREBYGGANDE ARBETE KRING BARN OCH UNGA	21
4.1 Aktörernas incitament och hinder	21
4.2 Att rehabilitera personer med komplex problematik	22

4.3	Gatloppets suboptimeringsmekanismer	23
4.4	Kortsiktighetens tyranni	24
4.5	Att stämma i bäcken eller ån	25
5.	HUR SER NÄTVERKSKARTAN UT FÖR UNGDOMAR PÅ GLID?	27
5.1	Skolproblematiken	27
5.2	Missbruksfrågorna	29
5.3	Boendet	30
5.4	Att få sin försörjning	31
5.5	Att få hjälp med psykiska problem och beroendefrågor	32
5.6	Utsatta barns situation	33
5.7	Brott och kriminalitet	34
5.8	Vad händer med föräldrarna	35
5.9	Hur kan en helhetsbild se ut	36
6.	KALKYLMETOD	38
6.1	Inledning	38
6.2	Kartläggningen av historiska merkostnader	38
6.3	Prognos över förväntade merkostnader	38
6.4	Produktionsvärde	40
6.5	Kostnader på sikt	40
7.	RESULTAT - OM INTE LIVLINANS HADE FUNNITS	42
7.1	Något om målgruppen och deras framtida liv	42
7.2	Kostnader innan klienten kommer till Livlinan	43
7.3	Vad kostar normalt sett en ung människa?	44
7.3.1	Vad kostar vår målgrupp	45
7.4	Förväntad framtida kostnad om inget görs	48
7.5	Vad händer om vi inte ingriper vid 16 utan vid 21 års ålder	51
7.6	Långsiktiga kostnader för målgruppen om inget görs	52
7.6.1	Välfärdskostnader	52
7.6.2	Till detta kommer produktionsförluster	54
7.6.3	Finansiella förluster i välfärdssystemen	55
7.6.4	De totala långsiktiga kostnaderna	56

8. FÖRVÄNTADE FRAMTIDA KOSTNADER EFTER LIVLINAN	58
8.1 Effekter på kort sikt	58
8.2 På lång sikt	59
9. SKILLNADER I PROGNOTICERADE KOSTNADER – LIVLINANS SOCIOEKONOMISKA RESULTAT	62
9.1 Effekter på kort sikt	62
9.2 Effekter på lång sikt av Livlinan	63
9.3 Livlinan som ett investeringsprojekt	64
10. ANALYS, DISKUSSION OCH SLUTSATSER	67
10.1 Marginalisering och inkludering	67
10.2 Att värdera effekterna av ett förebyggande arbete	68
10.3 Vad ska jag jämföra med – de två vågskålarna	69
10.4 Att som beslutsfattare jämföra äpplen med päron	70
10.5 Slutsatser	71
11. REFERENSER	73
11.1 Analys av samverkan, samhällsekonomi och rehabilitering	73
11.1.1 Andras studier inom detta fält	73
11.1.2 Egna studier inom detta fält	73
11.2 Samhällsekonomisk analys	74

1. SAMMANFATTNING OCH RESULTAT

1.1 Syfte och sammanhang

Denna rapport är en samhällsekonomisk utvärdering av projektet Livlinan i Österåker. Projektet och utvärderingen har genomförts under perioden 2006 - 2008.

Projektet Livlinan bedrivs i Österåker kommun tillsammans med Stockholms Läns Landsting och med stöd av medel från Socialstyrelsen (s.k. Miltonpengar). Det övergripande syftet med projektet är att förhindra ungdomar (i åldersgruppen 16-25 år) i riskzon från att hamna i långvarig psykisk ohälsa och/eller alkohol/drogberoende och som en följd därav oförmåga att försörja sig själv och arbetslöshet.

Syftet med utvärderingen är;

- * att mäta förändringar i välfärdskonsumtion hos målgruppen under projekttiden (kostnads- och effektivitetsperspektivet)
- * att skatta/prognostisera förändringar i framtida välfärdskonsumtion till följd av projektet (investeringsperspektivet)
- * att skatta den ekonomiska lönsamheten av projektet (pay-off perspektivet)
- * att skapa och sprida kunskap om vilka ekonomiska välfärdseffekter ungdomar i riskzon skapar för att därigenom få en ökad förståelse för värdet av långsiktigt preventivt handlande (det förebyggande perspektivet)
- * att tillföra kunskap och metoder för att anlägga ett långsiktigt samhällsekonomiskt synsätt kring denna typ av projekt (synsätts- och metodperspektivet eller det pedagogiska perspektivet)

1.2 Att beräkna effekterna av utanförskap

I utvärderingen har vi försökt värdera både kort- och långsiktiga effekter av projektet. Ett problem vi direkt stöter på är att denna typ av projekt med tydlig preventiv ansats har de största positiva effekterna på lång sikt medan de kortsiktiga effekterna nästan alltid kan beskrivas som en investeringskostnad i framtida hälsa – en rehabiliteringsinvestering.

Vår avsikt i utvärderingen har varit att **konkret mäta de kortsiktiga effekterna** i välfärdskonsumtion innan klienten kommer in i projektet och efter det att arbetet i projektet är avslutat.

De **långsiktiga effekterna har skattats med hjälp av en prognosmodell**, där vi skattat de professionella aktörernas förändring av framtidsbedömning för klienten före och efter insatser i projektet. Naturligtvis är detta en mer tentativ ansats, som kan tillföra kunskap om målgruppens sannolika framtida beteenden och effekterna av detta på samhällsekonomin.

Vi använder oss av olika versioner av en datoriserad samhällsekonomisk kalkylmodell som vi utvecklat och tillämpat i ett stort antal utvärderingar i mer än tio års tid. Modellen ger oss

möjlighet att mäta och skatta ett stort antal (mellan 120 och 200) olika ekonomiska variabler samtidigt både på kort sikt och lång sikt.

Den kortsiktiga effekterna har skattats genom att data för den enskildes samhällskonsumtion har sammanställts via intervjuer. Data för samma variabler har samlats in efter projektiden. Denna samhällskonsumtion skall avse det extrautnyttjande av samhällsresurser inom kommun, landsting, rättsväsende, försäkringskassa etc. som målgruppen skapar. Vi har fångat in och preciserat detta i ett antal **välfärdskonsumtionskedjor** – där alla insatser identifieras, ges en måttenhet och en kostnad.

De långsiktiga effekterna har skattats genom att klientens framtidsprognos (utifrån tre olika riskscenarios; långtidsarbetslös/sjukskriven, missbruk eller psykiskt sjukdom) skattats av flera oberoende personer då klienten kommer in i projektet och då klienten lämnat projektet. Dessa används för att räkna fram en viktad förväntad årskostnad per individ vid de två tidpunkterna baserat på årskostnader som framkommit i tidigare studier för de tre riskgrupperna.

1.3 Resultat

Resultaten visar att: **De skattade historiska samhällskostnaderna för den yngre gruppen uppgår till cirka 40.000 kronor på årsbasis under hela uppväxtperioden och för den äldre gruppen till cirka 135.000 kronor. Detta pekar på en acceleration av marginaliseringen i de sena tonåren.** Detta är kostnader som ligger utöver de ”normala” kostnader som icke marginaliserade barn och unga skapar under sin uppväxt.

De prognosticerade framtida samhällskostnaderna, gjorda vid inträdet till programmet, visar att de äldre ungdomarna bedöms kosta samhället cirka 355.000 kronor per år resten av sitt liv om inget görs. Motsvarande årliga kostnad för den yngre gruppen uppgår till cirka 275.000 kronor. Det innebär att vi riskerar att ta på oss **en extrakostnad på 80.000 kronor per person och år genom att vänta med att sätta in insatser.**

Vi har också tittat framåt och beräknat de prognosticerade kostnaderna för utanförskapet i 45 år, dvs. från 20 år till 65 år, och diskonterar dessa framtida kostnader med 4% per år. Vi ser då att vår grupp av äldre skulle kunna konsumera välfärdsresurser för vardera cirka 7.8 Mkr fram till sin ålderspension. Motsvarande siffra för den yngre gruppen är cirka 6 Mkr. Om vi till dessa siffror även lägger det uteblivna produktionsvärde som följer av utanförskapet så får vi lägga på ytterligare 5.6 Mkr per person. Det ger **en förväntad framtida kostnad på 250 Mkr för hela gruppen på 20 personer över de kommande 45 åren om inget görs.** Av dessa är 138 Mkr samhällskostnader och 112 Mkr produktionsvärde.

De prognosticerade framtida samhällskostnaderna, gjorda efter genomgången programmet, visar att den genomsnittliga förväntade årliga kostnaden sjunkit till knappt 190.000 kronor. Det innebär att **Livlinans insatser har sänkt de förväntade kostnaderna per individ med 132.000 kronor per år. För hela gruppen har årskostnaden sjunkit med 2,6 Mkr.**

Vad händer om vi drar ut denna senare prognos över 45 år, dvs. till pensionsåldern, och använder 4% diskonteringsränta per år? Jo, **Livlinans insatser** för denna grupp skulle kunna **förväntas leda till ca. 57 Mkr lägre samhällskostnader över de kommande 45 åren.**

Om man ser Livlinan som ett investeringsprojekt kan man konstatera att **nettovinsten per person** i projektet **uppgår till cirka 80.000 kronor per år**. Detta motsvarar **en avkastning på satsat kapital på 150% per år**. Varje krona satsad ger drygt 2,5 kronor tillbaka.

2. INLEDNING OCH SYFTE

Denna rapport är en samhällsekonomisk utvärdering av projektet Livlinan i Österåker. Projektet och utvärderingen har genomförts under perioden 2006 - 2008.

2.1 Projektet Livlinan

2.1.1 Så här jobbar man

Projektet Livlinan bedrivs i Österåker kommun tillsammans med Stockholms Läns Landsting och med stöd av medel från Socialstyrelsen (s.k. Miltonpengar). Det övergripande syftet med projektet är att förhindra att ungdomar (i åldersgruppen 16-25 år) i riskzon hamnar i långvarig psykisk ohälsa och/eller alkohol/drogberoende och som en följd därav oförmåga att försörja sig själv och arbetslöshet.

Projektet jobbar utifrån ett helhetsperspektiv och med stöd av den s.k. CAN-skattningsmodellen på att aktivt fånga upp och stödja dessa ungdomar genom att tillsammans med dessa utforma och genomföra en personlig handlingsplan, både på kort och på lång sikt. Man arbetar med metoder som

- * nätverksmöten
- * utredningsstöd
- * CAN-skattningar
- * metoden Supported Employment

Ett syfte är att dessa ungdomar ska fullfölja sin utbildning och/eller erhålla arbete samt i de fall detta inte är möjligt meningsfull sysselsättning.

2.1.2 Målgrupp

Målgrupp är ungdomar i 16 – 25 årsåldern. En grupp som kan delas upp i två delgrupper. De som är 16-19 år och de som är 20-25 år. Den första gruppen lever oftast fortfarande hemma hos sina föräldrar som har försörjningsansvar för dem. Skolan har också för denna åldersgrupp ett uppföljningsansvar. De tio första klienterna i projektet tillhörde denna målgrupp.

Den andra delgruppen i projektet ska, i varje fall i formell mening, kunna leva ett vuxenliv. Man är myndig och i alla avseenden formellt ansvarig för sitt liv och föräldrarnas försörjningsansvar har i regel formellt upphört. Skolan har heller ingen roll visavi denna grupp. De tio påföljande klienterna i projektet tillhörde denna målgrupp. Vi kommer att särskilja dessa två grupper i denna ekonomiskt orienterade utvärdering.

Målgruppen är mycket blandad. För en utomstående betraktare blir det första intrycket ”sköra ungdomar” med ett tungt bagage. Ungdomar som t.ex.

- * misslyckats i skolan
- * utsatts för många olika insatser inom ramen för skolhälsan
- * drabbats av ett tidigt utanförskap
- * många gånger har trassliga hemförhållanden
- * har en komplicerad relation till vuxenvärlden
- * blivit utsatta för övergrepp
- * försökt ta livet av sig
- * ibland bär med sig en mer eller mindre tydlig diagnos (psykiatrisk eller neuropsykiatrisk)
- * saknar struktur i tillvaron
- * har alkohol- och andra drogvanor i större omfattning än andra ungdomar
- * kan ha blivit tagna av polisen

Totalt sett avser man ta sig an cirka 20 ungdomar i projektet.

2.1.3 Kostnader för att driva arbetet med Livlinan

Livlinan drivs i projektform under en tvåårsperiod. I projektet arbetar två personer på heltid och dessutom finns en arbetsledning. De totala kostnaderna för tvåårsperioden uppgår till 2.116.000 kronor. Fördelat på 20 ungdomar i projektet uppgår kostnaden per ungdom till cirka 106.000 kronor, eller drygt 50.000 kronor på årsbasis.

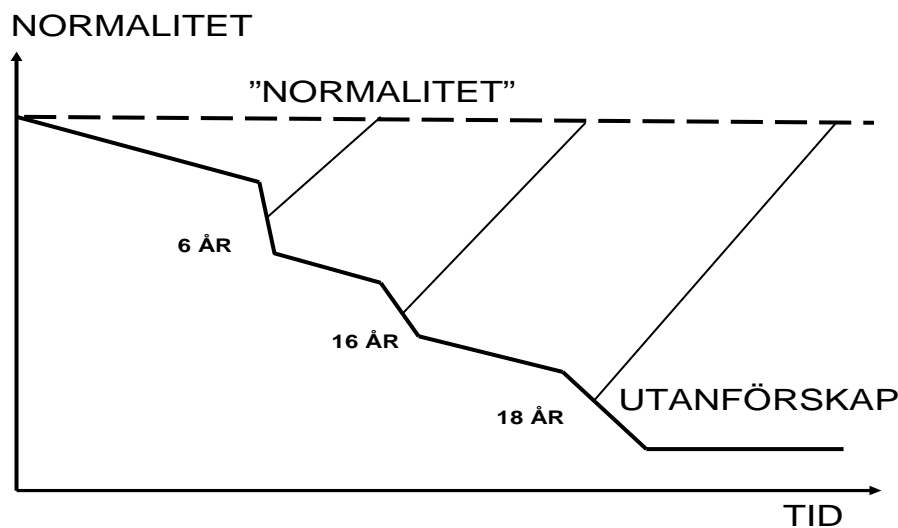
En intressant fråga är om detta är en hög eller låg summa. Om alternativet är ett LVU-hem räcker pengarna till en dryg månads vistelse (106.000/3.000). Om insatserna leder till att dessa ungdomar kommer in på arbetsmarknaden och får ett låginkomstjobb motsvarar detta ett tillkommande samhällsvärde på cirka 270.000 kronor för det första yrkesverksamma året (16.000*1.4*12).

Svaret på om detta är en hög eller låg summa beror alltså i hög grad på om vi betraktar det som en kortsiktig kostnad för att undanröja ett samhällsproblem, om vi jämför det med andra alternativa insatser för dessa ungdomar eller om vi ser det som en investering i framtida arbetsförmåga för denna målgrupp.

2.1.4 Att fånga ungdomar vid 16 eller 20 års ålder – likheter och skillnader

Erfarenheten från flera andra projekt kring ungdomars utanförskap är att denna resa inte sker gradvis utan att det är en process som vid ett antal tillfällen går mycket fortare än annars.

Skolstarten är ett sådant tillfälle, slutet av grundskoletiden ett annat och det formella inträdet i vuxenlivet ett tredje. Ungefär som i figuren nedan.

Projektet har indelat klientrekryteringen i två faser eller steg. I ett första steg våren 2006 riktar man sig mot gruppen 16-19 år och i ett andra steg hösten 2006 gruppen 20-25 år. Grupperna skiljer sig åt en del både vad avser den problematik man brottas med och de ekonomiska effekterna.

Den yngre gruppen bor i allt väsentligt hemma hos sina föräldrar som också normalt sett har försörjningsansvar för dessa ungdomar liksom både ett juridiskt och psykologiskt föräldraansvar. Ungdomarnas utanförskap har i det flesta fall inte fördjupats och cementerats fast.

Den äldre gruppen är, i varje fall ur ett juridiskt perspektiv, vuxna, myndiga och ansvariga för sin egen försörjning. Då man misslyckas med detta blir man på ett mer påtagligt vis än för den yngre gruppen ett samhällsproblem vad avser boende och försörjning än den yngre gruppen, där dessa frågor oftast landar i föräldrarnas knä. Utanförskapet har på detta vis i regel fördjupats och blivit mer permanent än för den yngre gruppen.

Ur ett metodperspektiv skulle man på sätt och vis kunna säga att de samhällseffekter som uppstår i den äldre gruppen är vad som skulle kunna hända den yngre gruppen om man inte lyckas i arbetet med att stötta dem på resan tillbaka in i samhället. Det är också så vi kalkylmässigt kommer att utnyttja den äldre gruppen i studien.

2.2 Utvärderingens syfte

Syftet med utvärderingen är;

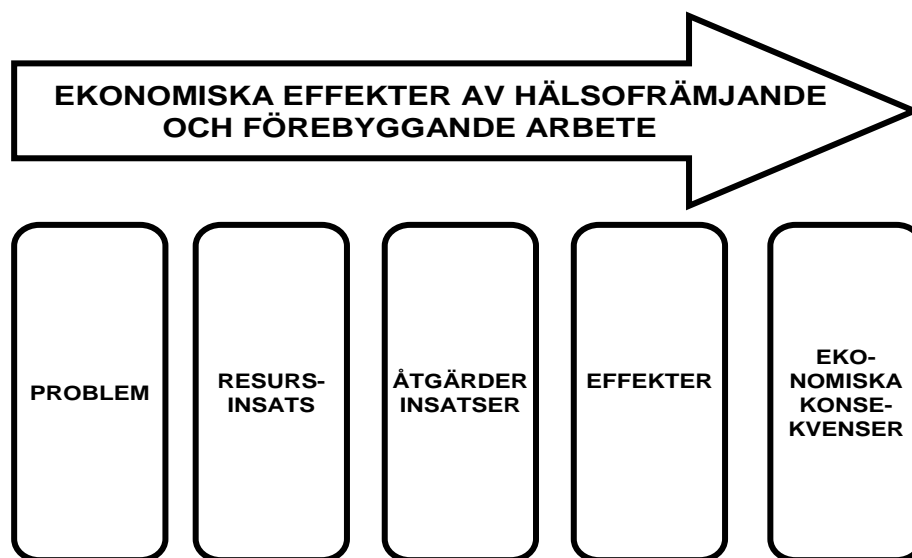
- * att mäta förändringar i välfärdskonsumtion hos målgruppen under projektiden (kostnads- och effektivitetsperspektivet)
- * att skatta/prognostisera förändringar i framtida välfärdskonsumtion till följd av projektet (investeringsperspektivet)

- * att skatta den ekonomiska lönsamheten av projektet (pay-off perspektivet)
- * att skapa och sprida kunskap om vilka ekonomiska välfärdseffekter ungdomar i riskzoner skapar för att därigenom få en ökad förståelse för värdet av långsiktigt preventivt handlande (det förebyggande perspektivet)
- * att tillföra kunskap och metoder för att anlägga ett långsiktigt samhällsekonomiskt synsätt kring denna typ av projekt (synsätts- och metodperspektivet eller det pedagogiska perspektivet)

3. UPPLÄGGNING I STORT

3.1 Förebyggande arbete och dess konsekvenser

Det finns en generell kunskap om att tidiga insatser, hälsobefrämjande arbete och förebyggande insatser hos barn och unga kan medverka till att förebygga barns psykiska ohälsa och andra former av utanförskap. På ett mer generellt plan kan man säga att en tidig samordnad insats av offensiv natur är bättre än en reparativ insats vid ett senare tillfälle.

Tanken är då att man kan identifiera potentiella problem och/eller risker, avdelar resurser för att hantera dem och därefter sätter in olika åtgärder för att tidigt möta dem såsom; öppna förskolor, kuratorer i skolan, föräldrastöd etc. Detta förväntas ge effekter på barns framtida hälsa och välmående och dessutom skapa en mängd positiva ekonomiska effekter för samhället i form av minskade kostnader och/eller ökade intäkter.

Misslyckanden leder å andra sidan till att en större andel barn än nödvändigt senare i livet kommer att drabbas av olika problem som både skapar ett sämre liv för dem och ökade kostnader för samhället. Man skulle kunna säga att man med detta tänkande ser satsningar på barn som sociala investeringar i befolkningens framtida hälsa.

Problemet med detta synsätt är att länkarna mellan de olika stegen i figuren vare sig är lätta att upptäcka eller leda i bevis. Det finns flera tydliga problem sett ur en beslutsfattares perspektiv.

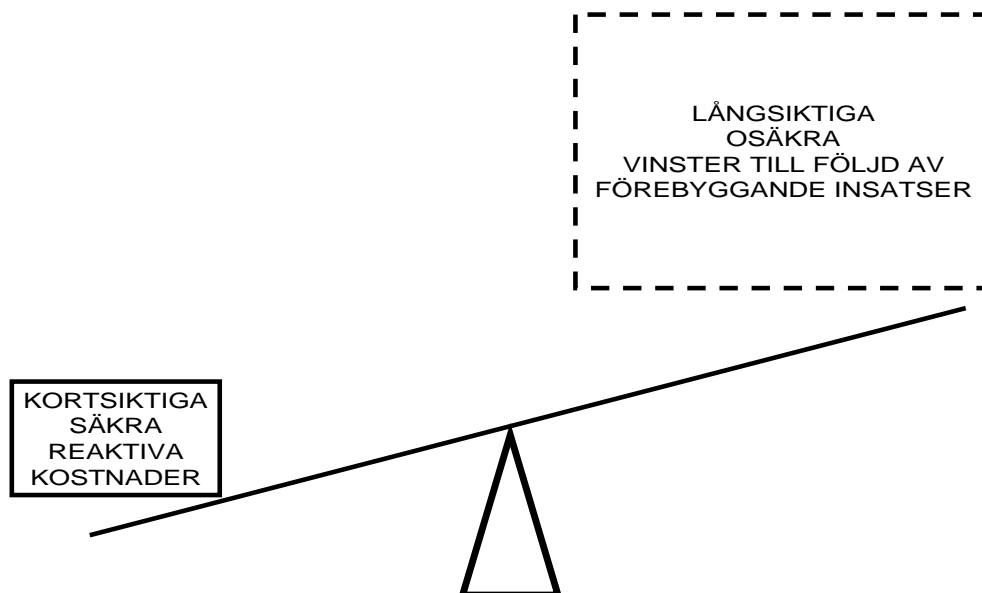
- * koppling mellan insats och effekt är inte alltid klar, vilka åtgärder leder, med vilka sannolikheter, till vilka effekter - kausalitetsproblemet
- * mellan insats/åtgärd och effekter går ofta lång tid, ibland så lång tid att kopplingen blir oklar eller osynlig – fördröjningseffekter

- * eftersom de flesta offentliga beslutssystem bygger på det ettåriga budgetperspektivet finns inga styrinstrument för att hantera långsiktiga effekter - kortsiktighetsproblemet
- * i offentliga budgetsystem har man inte något sätt att redovisa sociala insatser som investeringar i motsats till satsningar i fysisk infrastruktur – bristen på ett socialt investeringsperspektiv
- * insatser hos en aktör kan leda till positiva eller negativa konsekvenser för helt andra aktörer – omfördelningsproblemet
- * beslutsfattare har sällan vare sig kunskap, möjligheter eller mandat att titta utanför den egna myndighetens omedelbara ansvarsområde – problemet med tunnelseende

Mot bakgrund av detta är det lätt att förstå att många beslut blir långt ifrån samhällsekonomiskt effektiva eller leder till en god resursanvändning. Det blir vad man som ekonom kallar en suboptimering av samhällets resurser, eller på ren svenska – resursslöseri.

3.2 Beslutsfattarens situation

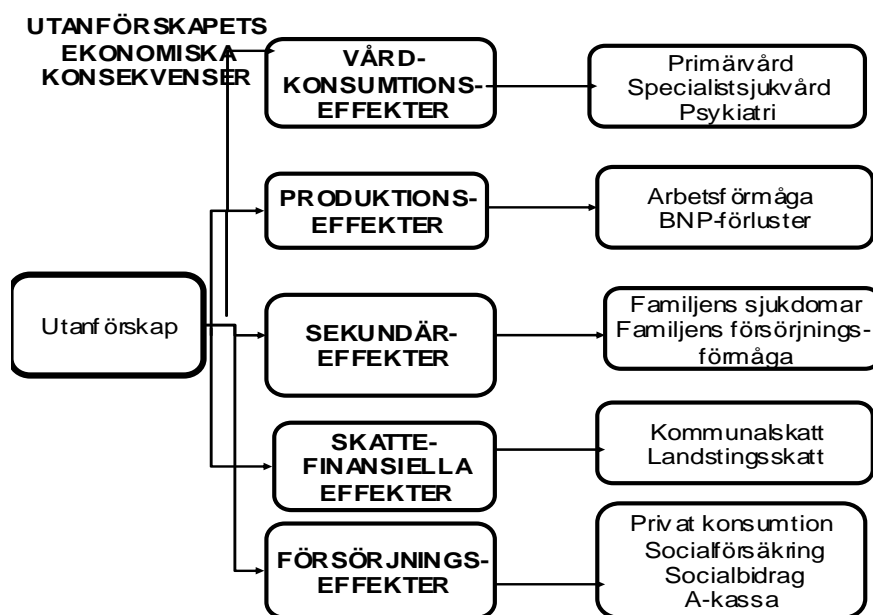
Den enskilde beslutsfattaren förväntas ta ställning till och väga en mycket konkret, välidentifierad, säker och stundtals akut kostnad idag i förhållande till mycket osäker, i de flesta fall diffus (både till storlek och till omfattning) intäkt någon gång i framtiden – som dessutom kanske tillfaller någon annan aktör. Det är inte konstigt att man i denna typ av beslutssituation låter dagens konkreta effekter väga tyngre än osäkra effekter i framtiden.

Med dagens kunskapsnivå kring effekterna av förebyggande arbete finns det ingen möjlighet att med säkerhet bevisa den orsakskedja vi illustrerat ovan. Den svaga länken i beviskedjan mellan insats och effekter i form av förbättrad framtida hälsa gör att man ofta måste närma sig frågan på ett annorlunda vis.

Man kan utgå från hypotetiska resonemang och villkorade kalkyler. T.ex. om ett program för stöd av ensamma unga föräldrar leder till att en potentiell framtida missbrukare kan få sitt liv i balans - vilka är de ekonomiska konsekvenserna av detta? Eller om man vänder på steken - hur mycket förebyggande arbete i form av familjecentraler kan vi erhålla för de uteblivna kostnaderna för en persons psykiatriska sammanbrott?

För att svara på dessa frågor måste man göra någon form av kalkyl där marginaliserade människors resursförbrukning under hela eller delar av sitt liv kartläggs och värderas. Detta är basen för en samhällsekonomisk analys av utanförskapets kostnader där man kan välja olika ambitionsnivåer på detaljrikedom och värderingssystem. Vi kommer i denna rapport att i princip utgå från följande variabler:

3.3 Synsätt

I utvärderingen har vi försökt värdera både kort- och långsiktiga effekter av projektet. Ett problem vi direkt stöter på är att denna typ av projekt med tydlig preventiv ansats har de största positiva effekterna på lång sikt medan de kortsiktiga effekterna nästan alltid kan beskrivas som en investeringskostnad i framtida hälsa – en rehabiliteringsinvestering.

Vår avsikt i utvärderingen har varit att **konkret mäta de kortsiktiga effekterna** i välfärdskonsumtion innan klienten kommer in i projektet och efter det att arbetet i projektet är avslutat.

De **långsiktiga effekterna har skattats med hjälp av en prognosmodell**, där vi skattat de professionella aktörernas förändring av framtidsbedömning för klienten före och efter insatser i projektet. Naturligtvis är detta en mer tentativ ansats, men som sannolikt kan tillföra kunskap.

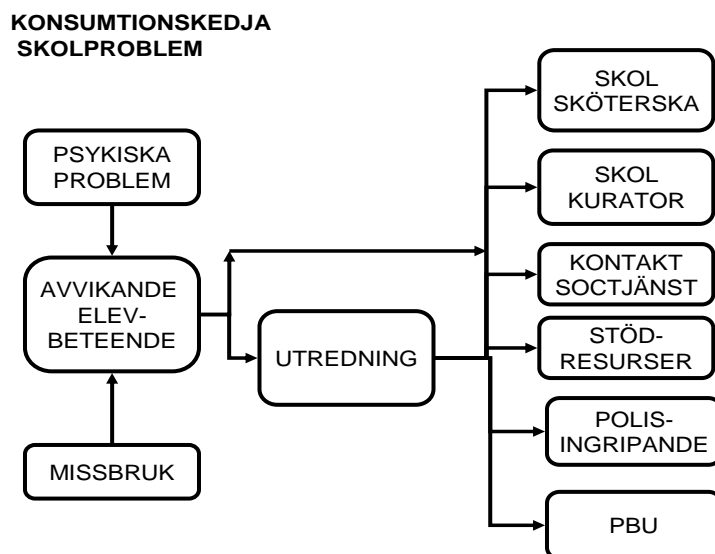
3.4 Metod för att värdera de kortsiktiga effekterna av projektet

Den metod vi använt oss av är en datoriserad samhällsekonomisk kalkylmodell (KALAS II) som vi utvecklat och tillämpat i ett stort antal utvärderingar i mer än tio års tid. Modellen ger oss möjlighet att mäta och skatta ett stort antal (mellan 120 och 200) olika ekonomiska variabler samtidigt både på kort sikt och lång sikt.

De kortsiktiga effekterna har skattats genom att då klienten kommer till projektet har insamlats data för den samhällskonsumtion den enskilde har. Data för samma variabler har samlats in efter projekttiden. Skillnaden beskriver projektets kortsiktiga effekter.

3.4.1 Välfärdskonsumtionskedjor

För att fånga dessa förlopp (principiellt illustrerade i figuren ovan) har vi behövt identifiera i vilka avseenden klienten ianspråkar olika samhällsresurser inom kommun, landsting, rättsväsende, försäkringskassa etc. Vår erfarenhet är att dessa förlopp fångas bäst av det vi kallar **välfärdskonsumtionskedjor** med vars hjälp man först **identifierar, därefter kvantifierar och slutligen prissätter olika händelser och aktiviteter**. Ett exempel på en mycket förenklad sådan kedja för skolungdomar i riskzon visas nedan (mer kompletta kedjor demonstreras längre fram).

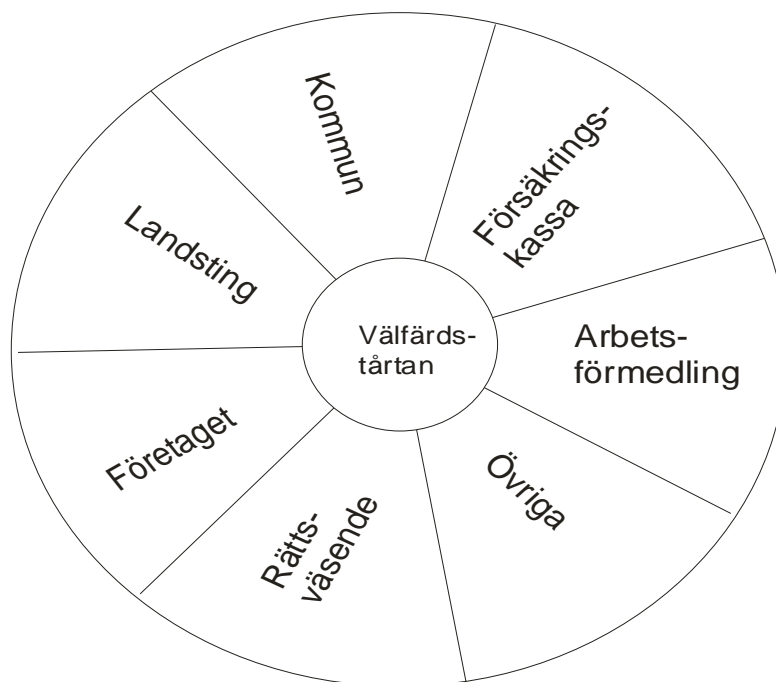

Ett stort jobb i denna studie har varit att konstruera relevanta kedjor, kvantifiera och prissätta dessa samt omvandla detta till en enkel datainsamlingsmodell för projektet.

3.4.2 Välfärdstårtan som ett redskap för att värdera kortsiktiga effekter

Då detta är gjort har de olika välfärdskonsumtionskedjorna sammanställs i en kalkylmässig helhet, redovisad nedan i det vi kallar **välfärdstårtan**. Det vi gör med hjälp av denna tårta är

att jämföra tårtans utseende före och efter projektet. På så sätt får vi en måttstock på projektets kortsiktiga effekter.

3.5 Att värdera de långsiktiga effekterna

3.5.1 En scenariometodik och sannolikhetsberäkningar

De långsiktiga effekterna har skattats genom att klientens framtidsprognos (utifrån tre olika riskscenarios; långtidsarbetslös/sjukskriven, missbruk eller psykiskt sjukdom) skattats av flera oberoende personer då klienten kommer in i projektet och då klienten lämnat projektet. Därefter konfronteras dessa prognoser med de kostnadsutfall de tre olika riskscenariona representerar och på så sätt får vi ett sannolikhetsresonemang kring det långsiktiga utfallet av projektet.

3.5.2 Tre problemområden och fyra viktiga samhällsmål bakom scenariotekniken

Då man utgår från ett ungdomsperspektiv kan man ana förekomsten av vissa typer av väl definierade, men komplexa, samhällsproblem som, åtminstone delvis, går att återföra till tidiga misslyckanden kring ungas psykiska hälsa och tidigt missbruk:

- * missbruk, både av alkohol och narkotika
- * psykiska sjukdomstillstånd i olika former
- * arbetslöshet (eller långtidssjukskrivning) till följd av psykosociala arbetshinder av olika slag

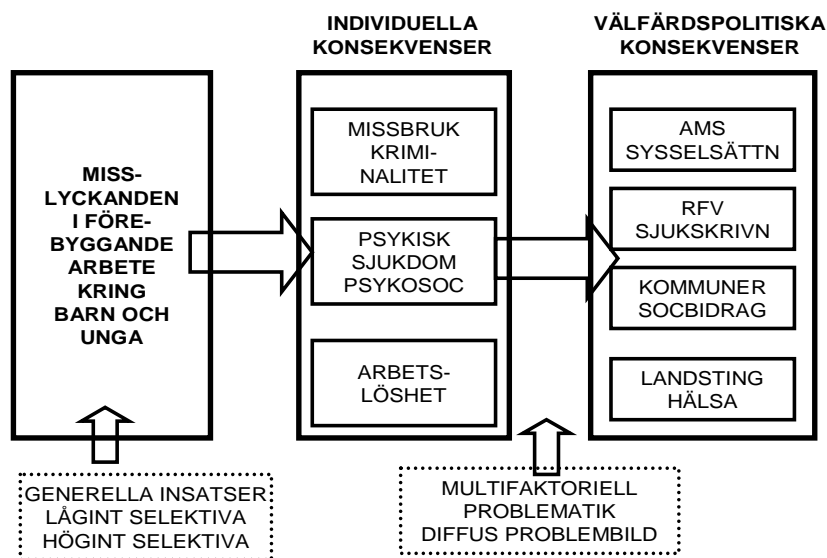

Naturligtvis är det så att dessa tre problemområden delvis är invävda i varandra. Missbruk och psykiska sjukdomar förekommer ofta samtidigt. Arbetslöshet kan både vara en följd av en enklare psykosocial problematik (en allmän mänsklig sprödhet eller skörhet) och en grav missbruksproblematik. Vad som är särskilt intressant är att dessa tre problemområden är direkt och tydligt kopplade till fyra angelägna samhällsområden och fyra olika uppdrag som de stora aktörerna på den offentliga arenan fått av statsmakterna:

- * kommunernas uppdrag att reducera socialbidragskostnaderna
- * landstingens uppdrag att minska ohälsa och öka folkhälsan
- * arbetsförmedlingens uppdrag att höja förvärvsfrekvensen i landet
- * försäkringskassorna uppdrag att minska de långa sjukfallen

Det kan knappast råda någon tvekan om att just de tre individuella problemområden vi ovan pekat på har en betydande påverkan för dessa fyra aktörer att nå sina mål. Sett enbart ur ett snävt ekonomiskt perspektiv skulle det kunna vara klokt för dessa myndigheter att tackla sitt uppdrag genom att agera mera preventivt och hälsobefrämjande.

Lite förenklat kan man säga att misslyckanden i det förebyggande och hälsobefrämjande arbetet kring unga riskerar att leda till konsekvenser för enskilda individer i form av missbruk, psykiska sjukdomar, arbetslöshet etc. Dessa misslyckanden leder till betydande svårigheter att uppnå flera av de centrala välfärdsmålen, med stort mänskligt lidande som följd och galopperande kostnader inom stora välfärdspolitiska kärnområden såsom sjukvård och socialförsäkringssystem.

Dessa problembilder innebär på individnivå oftast en multifaktoriell problematik (fångad i de tidigare beskrivna välfärdskonsumtionskedjorna), dvs. det finns många olika orsaker bakom det synliga problemet. Ganska ofta är dessutom problembilden diffus eller vanskelig både att upptäcka och att förstå. På behandlar/handläggarnivå innebär det att den enskilda professionen inte räcker till för att förstå problemet. På organisatorisk nivå innebär det ofta att "Svarte-Petter"-mentaliteten får fritt spelutrymme vilket innebär att den enskilde blir en sorts gråzonsklient som ramlar mellan stolarna.

I den långsiktiga delen av studien har vi låtit professionella bedömare skatta klienternas framtidsprognoser utifrån dessa tre olika scenarioperspektiv före och efter insatser i projektet. Därefter har vi omvandlat denna prognos till en ekonomisk sannolikhetskalkyl för framtida välfärdskonsumtion för att på så sätt få ett indirekt mått på projektets långsiktiga effekter.

3.6 Tidsförhållanden i stort

Projektet inleds januari 2006 och pågår till och med december 2007. Detta innebär att data för de första klienterna har samlats in kvartal I 2006 och för de sista till och med kvartal IV 2007. Detta innebär en ”uppföljningsperiod” som blir som längst 6 - 7 kvartal.

3.7 Arbetsmetodik

3.7.1 Pilotfas

Under kvartal I & II 2006 har vi tillsammans med projektgruppen tagit fram vår analys och kalkylmodell. Vi har arbetat fram de välfärdskonsumtionskedjor vi kommer att presentera längre fram, liksom den prognosmodell vi använt oss av.

Detta underlag har vi prövat på ett par testklienter i målgruppen för att se om modellen fungerar och om både vi och projektgruppen uppfattar dessa underlag på ett likartat vis. Vi har också med dessa som grund gjort några enkla testkalkyler. Därefter har modellerna reviderats.

3.7.2 Huvudfas och datainsamlingsfas

Under 2006 och 2007 har data samlats in av projektgruppen. Man har dels använt sig av välfärdskonsumtionskedjorna och med utgångspunkt i CAN-skattningar och nätverksmöten tillsammans med klienterna kvantifierat deras välfärdskonsumtion innan man kom in i projektet.

Projektgruppen har också oberoende av varandra gjort prognoser för klientens framtida utveckling såsom man bedömer att den skulle kunnat se ut om projektet inte hade funnits. Underlag för den långsiktiga kalkylens noll- eller referensalternativ.

3.7.3 Analysfas I + II

Under hösten 2006 har de första analyserna av konsumtionsläget för klienterna innan man kommer in i projektet genomförts liksom en ekonomisk bedömning av klienterna långsiktiga framtida välfärdskonsumtion om projektet inte hade funnits.

Hösten/vintern 2007/08 har en motsvarande analys av projektets andra delgrupp, den äldre gruppen, genomförts.

3.8 Datainsamling

Utifrån vår modell och de insamlingsprotokoll som tagits fram, har data från klienterna insamlats vid två tidpunkter. Då klienterna kommit in i projektet samt vid projekttidens slut. Vi har sökt registrera klienternas samhällskonsumtion innan de kom in i projektet samt skatta sannolikheten för deras framtida samhällskonsumtion med och utan stöd från projektet.

3.8.1 Inledningsfas

Följande process sker då klienten kommer in i projektet:

- * bedömning av klientens hela livssituation med behovsskattningens enkäten CAN (Camberwell Assessment of Need)
- * upprättande av klientens personlig plan
- * upprättande av klientens nätverkskarta
- * samordning av samtliga insatser i klientens personliga plan i SLP-nätverksmöten (Screening – Linking – Planning)

Detta för att projektledare och coacher tillsammans med klienten och hans/hennes nätverk ska skaffa sig en god bild av klientens tidigare samhällskonsumtion, positiva livsområden och nuvarande behov.

Därefter har data samlats in för denna utvärdering i följande steg:

- * klientens har tilldelas ett fingerat namn och nummer (sekretesskydd)
- * klientens tidigare samhällskonsumtion har sammanställs av projektledare och klient i utvärderingens välfärdskonsumtionskarter. Oftast har även någon av klientens föräldrar deltagit i sammanställningen.
- * projektledaren har fört över resultatet på de Excellark projektet har erhållit från oss.
- * samtliga projektmedarbetare har, oberoende av varandra, gjort en skattning av sannolikheten för klientens framtida samhällskonsumtion
- * underlagen har skickas till oss
- * underlagen har sammanställs av oss som en beskrivning av läget innan klienten kom in i projektet

3.8.2 Slutfas

På motsvarande vis har vi i slutet av projekttiden (efter projektperioden) gjort följande

- * samtliga tre projektmedarbetare gör oberoende av varandra en ny skattning av sannolikheten för klientens framtida samhällskonsumtion
- * dessa underlag skickas till oss

* detta sammanställs av oss som en beskrivning av läget efter projekttidens slut

Skillnaden mellan de två mätningarna/skattningar är en bedömning/värdering av projektets effekter

3.8.3 Hur har data registrerats rent konkret

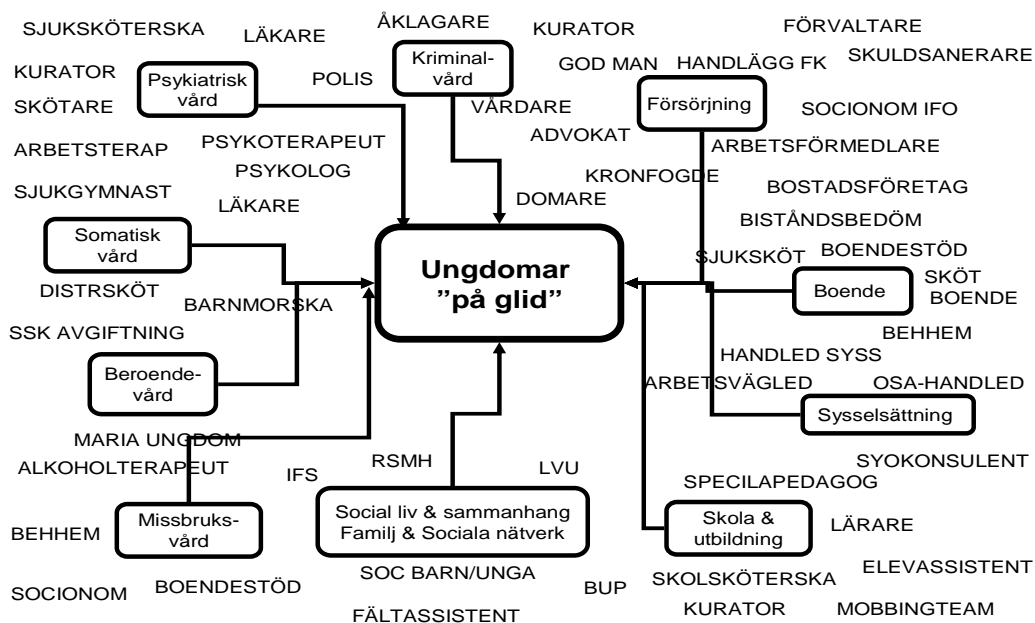
Konkret har detta skett genom att först har välfärdskonsumtionen manuellt förts in i de konsumtionskedjor vi utgått från. Data från dessa har därefter kvantifierats i de excell-ark där kalkylens mer handfasta del äger rum. Detta har därefter via mail förts över till oss och med automatik stoppats in i analysmodellen kalkyldel. Prognosmodellerna har manuellt förts in i prognosblanketterna som överlämnats till oss för kodning.

4. NÅGRA VÄLFÄRDSPOLITISKA ASPEKTER AV FÖREBYGGANDE ARBETE KRING BARN OCH UNGA

Låt oss dock innan vi mer i detalj beskriver analysmodell, data och resultat, placera in det förebyggande och långsiktiga arbetet för ungdomar i ett bredare välfärdspolitiskt sammanhang

4.1 Aktörernas incitament och hinder

De problem vi beskrivit ovan är inte unika. Klienterna är unga människor med en mycket sammansatt och komplex problematik där det ofta inte på något vis är självklart vad som är mer ytliga symptom och vad som är de underliggande egentliga orsakerna. Ofta har många olika aktörer och professioner varit involverade i dessa unga människors liv. I regel utan att samverka med varandra på ett mer systematiskt vis. De insatser som görs uppfattas ofta som fragmenterade. Det är inte ovanligt att ungdomarna känner sig överkörda och föga lyssnade på. Man skulle kunna säga att ingen ser helheten i den enskilde ungdomens situation. Det är inte ovanligt att unga människor av det slag som ingår i detta projekt haft kontakt med 20, 30, 40 eller fler olika personer. Alla med olika perspektiv på och kunskap om deras problem. Det som för den ene är ett ordningsproblem i skolan är för den andre en neuropsykiatrisk problematik. Det som uppfattas som ett missbruksproblem på ett ställe ser hos en annan aktör ut som övergrepp och misshandel. Polisen ser kriminalitet och bostadsföretaget störning och uteblivna hyror. Ingen har helhetssyn kring dessa ungdomars liv.

Vi vet från många studier (både egna och andras – se referenslista i slutet av rapporten) att förebyggande arbete, prevention och utvecklad samverkan i regel är en lönsam affär. Likväl är det ofta svårt att få detta till stånd hur många rationella ekonomiska argument som än

presenteras. Vi är övertygade om att detta till stor del har att göra med problem med perspektiv, kunskap och synsätt när man som beslutsfattare ställs inför denna typ av resultat.

- a) man ser inte vinsterna eftersom man saknar kunskap om helheten (illustrerad ovan) och därmed den totala kostnadsbilden
- b) man tror inte på vinsterna. Man tror att kalkylerna är överdrivna. Felräknade eller baserade på glädjekalkyler
- c) man ser vinsterna och tror på dom, men tror att någon annan får dom. Man ser sig själv (på saklig grund eller ej) som förlorare i ett Svarte-Petterspel
- d) man ser vinsterna, tror på dom, tror att man själv kan få dom, men det ligger för långt fram i tiden för att det ska ha betydelse för dagens beslut (ettårsbudgetens förbannelse)
- e) det blir för besvärligt att tänka såhär och man vet inte hur man gör, varför man låter bli

4.2 Att rehabilitera personer med komplex problematik

Livlinan har som projekt en särskild profil i och med att det syftar till att skapa rehabilitering (tillbaka till skolan, samhället och arbetslivet) för unga människor med en komplex problematik och där andra aktörer upplever ett misslyckande. Man skulle också kunna säga att det i projektet finns inbyggt en preventiv ansats; att förhindra att ungdomsproblem förvandlas till ett permanent utanförskap i vuxen ålder.

Denna typ av multifaktoriell rehabiliteringsproblematik har vi analyserat i ett stort antal studier. Ett gemensamt drag för personer med denna problematik, oavsett om man är psykiskt sjuk¹, handikappad, missbrukare, långtidsarbetslös eller överviktig², är att man inte passar in i de offentliga välfärdssystem.

För de flesta medborgare i landet fungerar de offentliga systemen väl. De är uppbyggda efter vad forskaren Siv Their brukar kalla stuprörslogiken³. De är högt specialiserade och har en djup men avgränsad kunskap inom vissa arbetsfält som passar väl om klienten problembild är tydlig och okomplicerad och överensstämmer väl med organisationens kompetens, mandat och uppdrag.

Problemet uppstår då klientens problem är diffust, sammansatt och spänner över flera olika organisationers kompetens- och mandatområden. Dessa klienter passar inte in i systemet eftersom just det komplexa och sammansatta kräver en gemensam och samordnad insats från många aktörer både för att förstå problemet och för att hitta rätt lösningar. Detta gäller i hög grad för marginaliserade grupper. Grupper som ofta är aktuella i sociala företag.

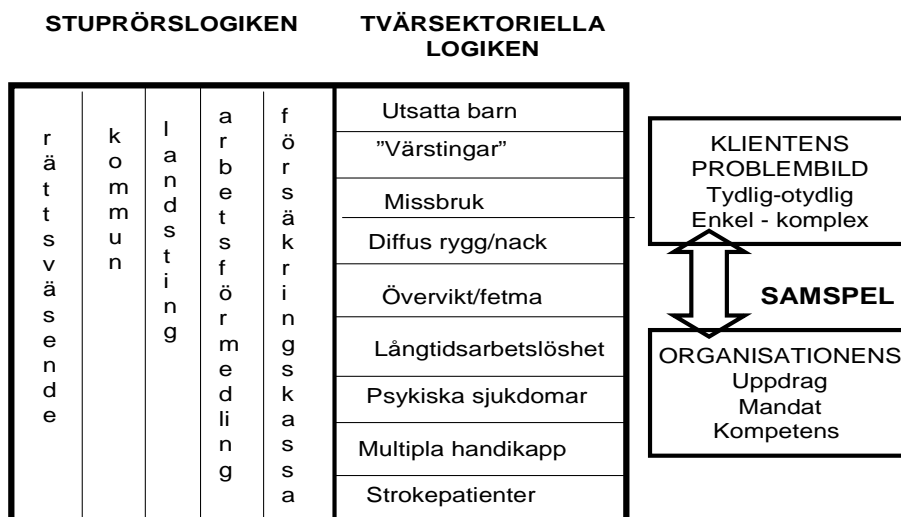
---

¹ se Nilsson & Lundmark, Mångfaldens mekanismer, att vara personligt ombud i storstad, SoS, 2004

² se Nilsson & Wadeskog, Carina Persson – en ekonomisk analys av övervikt och behandling av fetma, Landsdtinget i Dalarna, 2003

³ se Their Pedagogiskt Ledarskap, 1998

Det paradoxala är att klienter som på grund av det sammansatta, diffusa och komplexa i sin problematik har störst behov av stöd också har svårast att nå fram till ett sådant stöd. En slutsats som dras både i den s.k. ansvarsutredningen och t.ex. Socialstyrelsens remissvar på denna utredning⁴.

Ungdomar i riskzon, sköra ungdomar eller ungdomar på glid är en grupp som inte riktigt passar in i systemen och med vilken det ofta spelas ett sorts organisatoriskt Svarte Petterspel. För den enskilde klienten innebär detta att han i alltför hög grad tvingas in i ett fruktlöst gatlopp⁵ mellan olika myndigheter. Alla tar ett begränsat ansvar för hans situation men ingen aktör vare sig ser hela bilden eller tar ansvar för att lösa den.

Är man tillräckligt ung ser arbetsförmedling och försäkringskassan inte problemet (inte mitt bord). Skolkar man från skolan blir det ett skolproblem som man inte ser inom socialtjänsten förrän skolket leder till ett polisingripande eller en inläggning på Maria Ungdom.

Detta leder till insatser som sker, till synes, oberoende av varandra och där ingen aktör har helhetssyn kring alla dessa insatser. Det finns ett antal mekanismer som gör det svårt både att tillgodose den enskildes behov och att uppnå ett gott utnyttjande av samhällets resurser. Dessa mekanismer diskuteras i de följande avsnitten.

4.3 Gatloppets suboptimeringsmekanismer

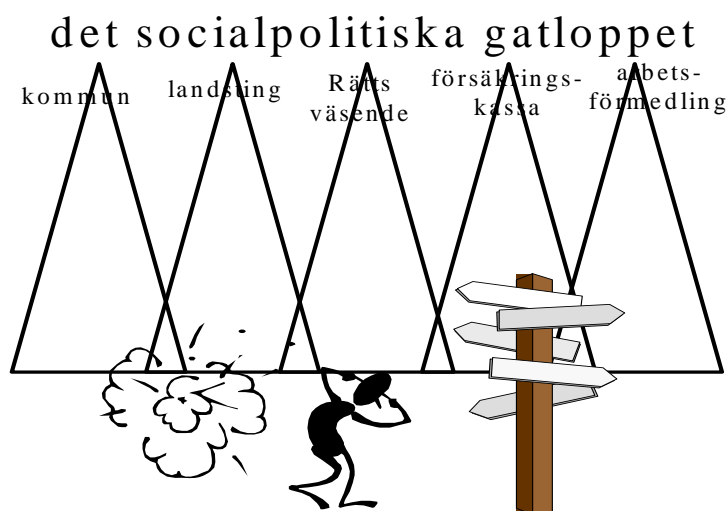
Den första av dessa är det inom den offentliga myndighetsstrukturen så vanliga tunnelseende som tenderar att skapa ett sorts "Svarte-Petter"-spel kring oönskade klienter.

⁴ se Nilsson, Christian & Helge, Socialstyrelsen 2003

⁵ se Nilsson & Wadeskog samt Socialstyrelsen, 1999, Rutger Engström, - psykiskt sjuk eller missbrukare, samt SOU 1997; Egon Jönsson

För den enskilde innebär denna mekanism ett sorts socialpolitiskt gatlopp mellan olika aktörer som inte vill eller kan ta ansvar för den enskilde. Inte tillräckligt frisk för att stå till arbetsmarknaden förfogande, men inte tillräckligt sjuk för erhålla sjukpenning. För vissa målgrupper används termen medicinskt färdigbehandlad för att skjuta över kostnadsansvaret på någon annan. Dubbeldiagnostiker får ingen vård inom psykiatrin eftersom de har ett missbruk och de tas inte hand inom socialtjänsten eftersom de är för psykiskt sjuka.

Ungdomarna i denna studie har många gånger en sammansatt problematik som kan bestå av skoltrötthet, en ännu inte diagnostiserad neuropsykiatrisk problematik, missbruk, man har varit utsatt för sexuella övergrepp, mobbad eller misshandlad. Man kanske har blivit tagen av polisen för snatter, klotter eller fylleri (LOB).

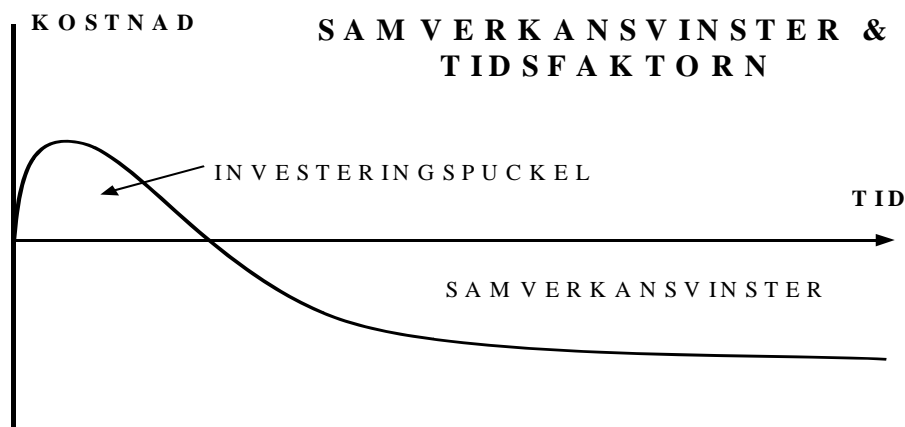
4.4 Kortsiktighetens tyranni

Ett ytterligare problem är att man i de flesta offentliga sammanhang (vid sidan av de fysiska investeringarna som gator och hus) endast tänker i termer av kostnader, kostnader som debiteras innevarande budgetår, men ytterst sällan i termer av investeringar.

Det sociala investeringsperspektivet finns så att säga inte med vare sig på den mentala kartan eller i de styr- och rapporteringssystem man använder sig av. Sålunda kan man säga att man har institutionaliserat kortsiktighetens tyranni i sitt ledningsarbete.

Exemplen i denna rapport visar att tidiga insatser och preventiva förebyggande insatser sannolikt är billigare än att vänta. Vi vet också att för att tjäna pengar måste man satsa pengar och att i detta satsande finns en viss risk. Det uppstår i allt investeringstänkande en sorts initial kostnadspuckel. Kostnaderna kommer innan de framtida vinsterna. Och vinsterna är inte säkra.

För barn och unga blir konsekvenserna av detta tänkande dramatiska eftersom konsekvenserna av ett misslyckande ur ett strikt ekonomiskt perspektiv kan leda till ett utanförskap och en marginalisering under decennier. I en studie vi genomfört för socialstyrelsen jämför vi de ekonomiska effekterna av att satsa intensivt under en kortare period på en ung man (Patrik) i förhållande till att ett misslyckande skulle leda till ett utanförskap präglad av missbruk. Vi skriver;

”I ena vågskålen ligger intensiva insatser för att tidigt stödja Patrik och hans mamma i form av täta BUP-kontakter, kurativa samtal och stöd samt ett flertal HVB-vistelser. Under en femårsperiod ger detta en total kostnad på knappt 500.000 kronor varav cirka 80% belastar kommunen och 20% landstinget. En ganska dyr insats med andra ord.

I den andra vågskålen ligger konsekvenserna av att en enda person som Patrik förhindras hamna i samma typ av missbruk som en person som Svempa som under en 30-årsperiod (mellan 20 och 50 års ålder) kostar samhällets olika aktörer cirka 20 miljoner kronor.

Sett som ett samhällsligt socialt investeringsproblem kan man säga att om en enda person genom denna typ av tidiga insatser kan förhindras hamna i denna problematik har investeringen på 500.000 kronor gett en insats på drygt 44 gånger pengarna.

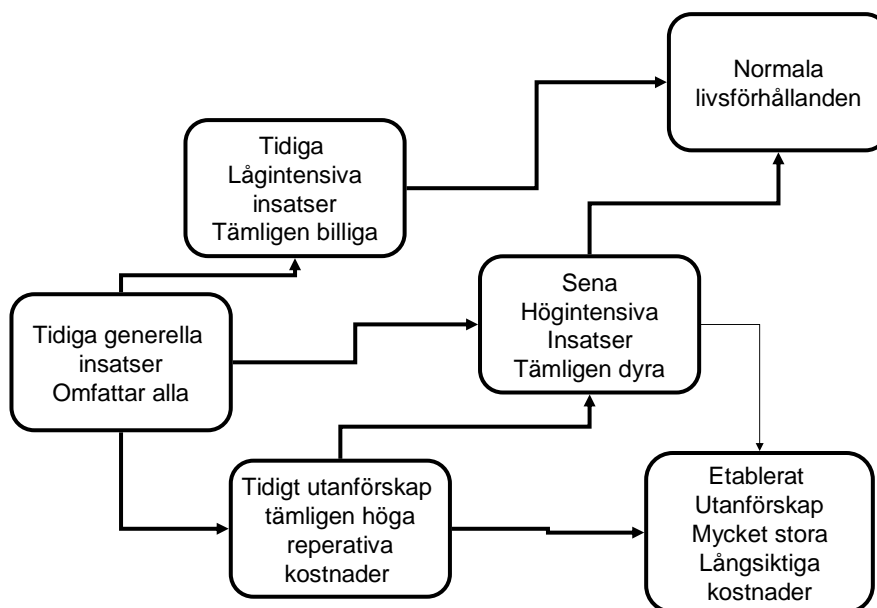
Annorlunda uttryckt kan man behandla 44 personer av Patriks slag. Om en enda av dem som en följd av insatsen kan hjälpas från denna problembild är insatsen ekonomiskt lönsam även om man misslyckas med de andra 43 personerna”.

Det finns en viss risk att så länge vårt tänkande och våra styr- och rapporteringssystem i offentlig verksamhet vare sig medger hantering av långsiktighet, investeringstänkande kring sociala frågor eller risktagande kommer det att hålla kvar oss i den kortsiktighet som vi i denna rapport har illustrerat som inte bara ekonomiskt ineffektiv utan som dessutom skapar onödigt mänskligt lidande.

4.5 Att stämma i bäcken eller ån

Som beslutsfattare har man kring ungdomar att ta ställning till var i flödesschemat nedan man vill, kan och bör agera. Ju tidigare man agerar med generella insatser, ju billigare blir det per

barn, men desto fler barn berörs. Ju senare man ingriper ju dyrare blir det för samhället av ett misslyckande och desto dyrare insatser krävs för att komma till rätta med problemet.

Ungdomarna som kommer till Livlinan befinner sig i en fas där deras tidigare utanförskap antingen kan komma att hävas eller permanentas. Kostnaden för att bedriva projektet (cirka 100.000 kronor per ungdom) kan antingen betraktas som låg eller hög. Det kan vara en stor kostnad om vi jämför med det budgetutrymme man som chef förfogar över. Det är en liten kostnad om alternativet är ett långsiktigt permanent utanförskap. Vårt anslag i denna utvärdering är att rent ekonomiskt analysera Livlinan som ett socialt investeringsprojekt. Man tar en viss kostnad idag för att i framtiden undvika ännu större kostnader. Det är denna eventuella avkastning av projektet vi är intresserade av att hitta ett mått på.

5. HUR SER NÄTVERKSKARTAN UT FÖR UNGDOMAR PÅ GLID?

Utgångspunkten för analysen i denna rapport är att försöka fånga på vilket sätt ungdomarna i projektet utnyttjar, använder sig av eller belastar de offentliga välfärdssystemen. Vi vill beskriva dels vad som händer med denna välfärdskonsumtion om inga särskilda insatser görs och dels vad som kan tänkas förändras till följd av projektet. Som ovan beskrivits har vi i denna studie försökt fånga dessa effekter både på kort och lång sikt.

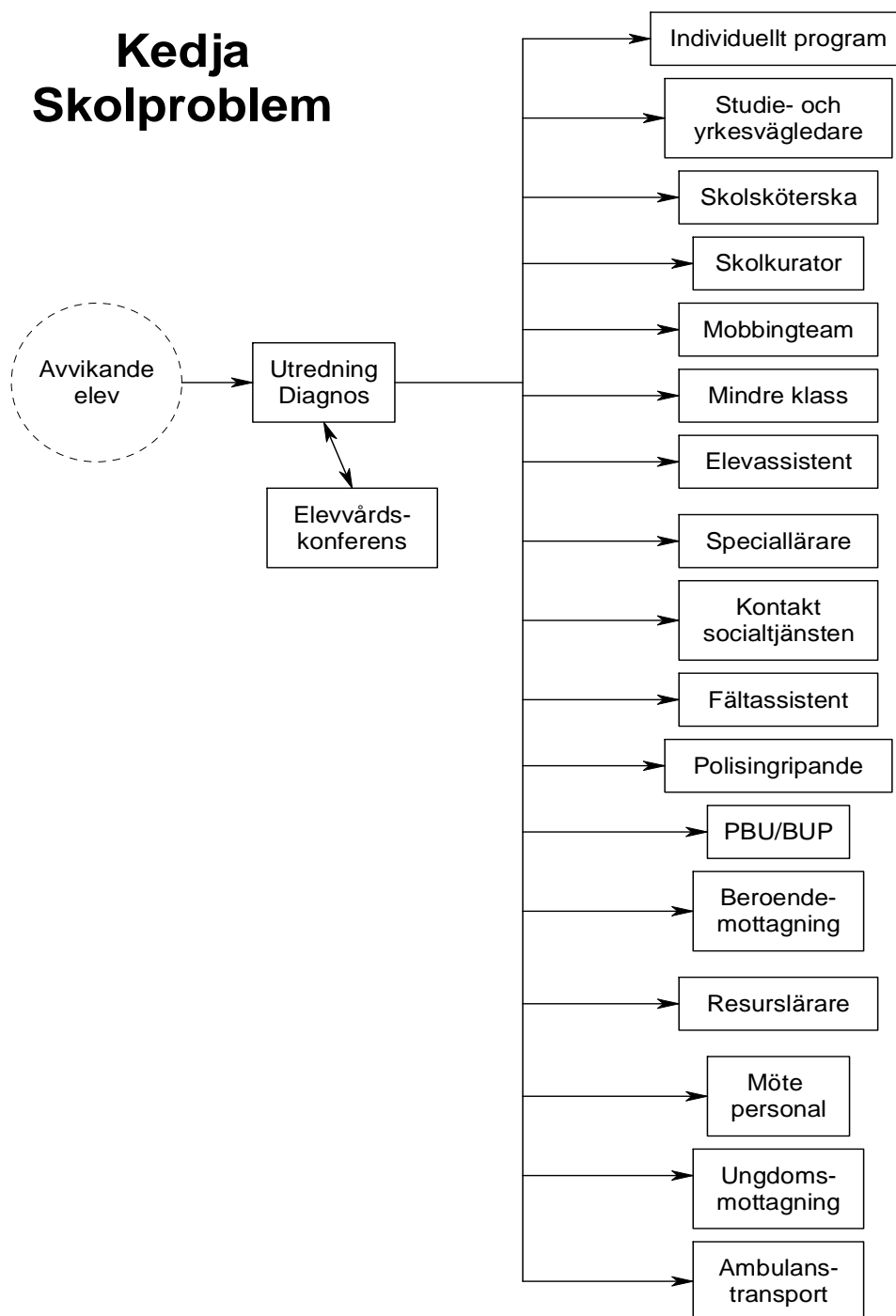
Vanligtvis sorteras senna typ av data utifrån en myndighetsstruktur. Vi har här valt att beskriva denna välfärdskonsumtion som ett antal konsumtionskedjor. Varje kedja utgår från en problematik (försörjningsproblem, skolproblem, missbruksproblem) och skildrar därefter på vilka sätt effekter uppstår till följd av problemet. Många av dessa problem är utpräglat gränsöverskridande. Omhändertagande av barn berör bl.a. rättsväsende, socialtjänst, och försäkringskassa. Försörjningsfrågan berör kommun, försäkringskassa och arbetsförmedling.

I kalkylarbetets kvantitativa del har vi åsatt samtliga aktiviteter i konsumtionskedjorna en sort (t.ex. vårddygn, antal polisingripanden, antal BUP besök, månader med försörjningsstöd etc.). Vi har också identifierat hos vilken aktör eller myndighet (t.ex. landsting eller kommun) dessa aktiviteter hör hemma liksom vilken enhet hos dessa (t.ex. primärvård, akutsjukvård eller psykiatri) Därefter har dessa prissatts. Denna kvantifiering och värdering av de olika aktiviteterna utgör kärnan i det kalkylmässiga arbetet. Nedan beskriver vi dessa konsumtionskedjor mera i detalj

5.1 Skolproblematiken

Ungdomarna i vår studie har nästan alla någon form av problem i skolan. Det fungerar inte för dem av ett eller annat skäl. För detta finns en mängd olika insatser av både större och mindre omfattning. Nästan alltid blir dessa ungdomar till föremål för någon form av utredning och till föremål för diskussioner vid elevvårdskonferenser.

Därefter beror insatserna på om det är ett kunskapsproblem, ett socialt problem, ett missbruksproblem, ett medicinskt problem eller ett rättsligt problem. Det som för den ena ungdomen kan leda till att man flyttar till en mindre klass, kan för den andra betyda att man får elevassistent. Några ungdomar får via polisen kontakt med socialtjänsten (efter t.ex. fylla eller snatteri), andra får insatser via den somatiska skolhälsovården.

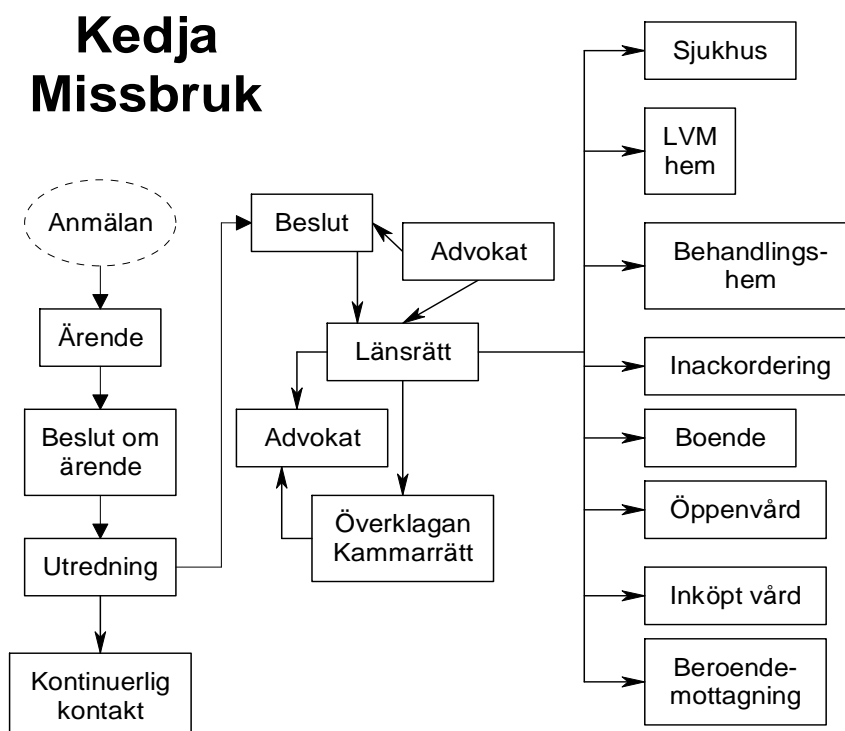
I stort sett alla ungdomar i denna studie har eller har haft denna typ av insatser. För den yngre gruppen är det aktuellt just nu. För den äldre gruppen är det en erfarenhet som präglar mycket av deras historia. Särskilt vanligt/omfattande har varit besöken inom skolhälsovården där en del av ungdomarna nog kan ses som både stamkunder och storkonsumenter av denna välfärdstjänst. Ett flertal personer i studien har gått i klass med färre antal elever och/eller haft elevassistent.

5.2

Missbruksfrågorna

En del ungdomar utvecklar tidigt grav missbruksproblem, andra missbrukar regelbundet men i mindre omfattning. LOB-anmälningar leder regelmässigt till utredning inom socialtjänsten och kan leda till beslut om insatser av större eller mindre omfattning. Ibland kan det bli aktuellt med beslut av tvångsmässig natur vilket kommer att involvera rättsväsendet i olika former.

Ibland blir insatserna av omfattande natur (vistelse på behandlingshem i kortare eller längre perioder) ibland enklare insatser i form av öppenvårdsbehandling eller löpande kontakter med socialtjänst eller fältassistenter.

Få av de yngre ungdomarna i denna studie har varit till föremål för mer omfattande insatser från missbruksvården. Överhuvudtaget tycks missbruksproblemet i gruppen vara mindre än vad vi hade föreställt oss. Vad som däremot är tydligt är att belastningen i den äldre gruppen ökar betydligt kring missbruksfrågor. Man kan nästan tolka det som att missbruket får en ordentlig skjuts då man passerar 18-årsgränsen.

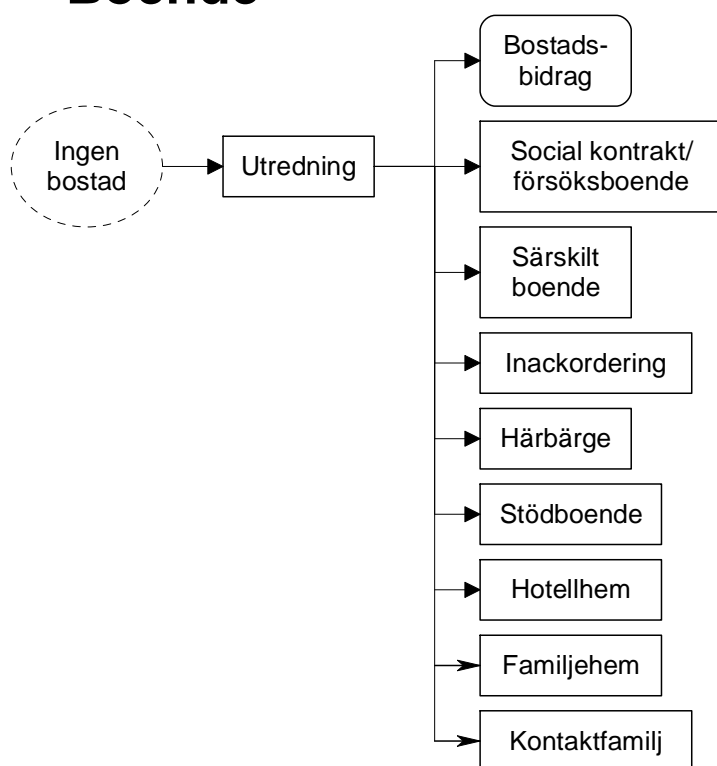
5.3

Boendet

Då man kommer på kant med samhället blir ibland en av följderna att man inte kan behålla sin bostad. Man blir vräkt därför att man inte kan betala hyran eller därför att man på andra sätt inte uppfyller hyresvärdens krav (störning, kriminalitet etc.).

Denna typ av händelser leder regelmässigt till någon form av utredning då man söker samhällets stöd. En sådan utredning kan leda till allt från att man får klara sig på egen hand (med eller utan föräldrarnas stöd) till att samhällets erbjuder någon form av boende som kan vara allt från att bo i egen lägenhet med s.k. socialt kontrakt till stödboende eller boende på hotellhem.

Kedja Boende

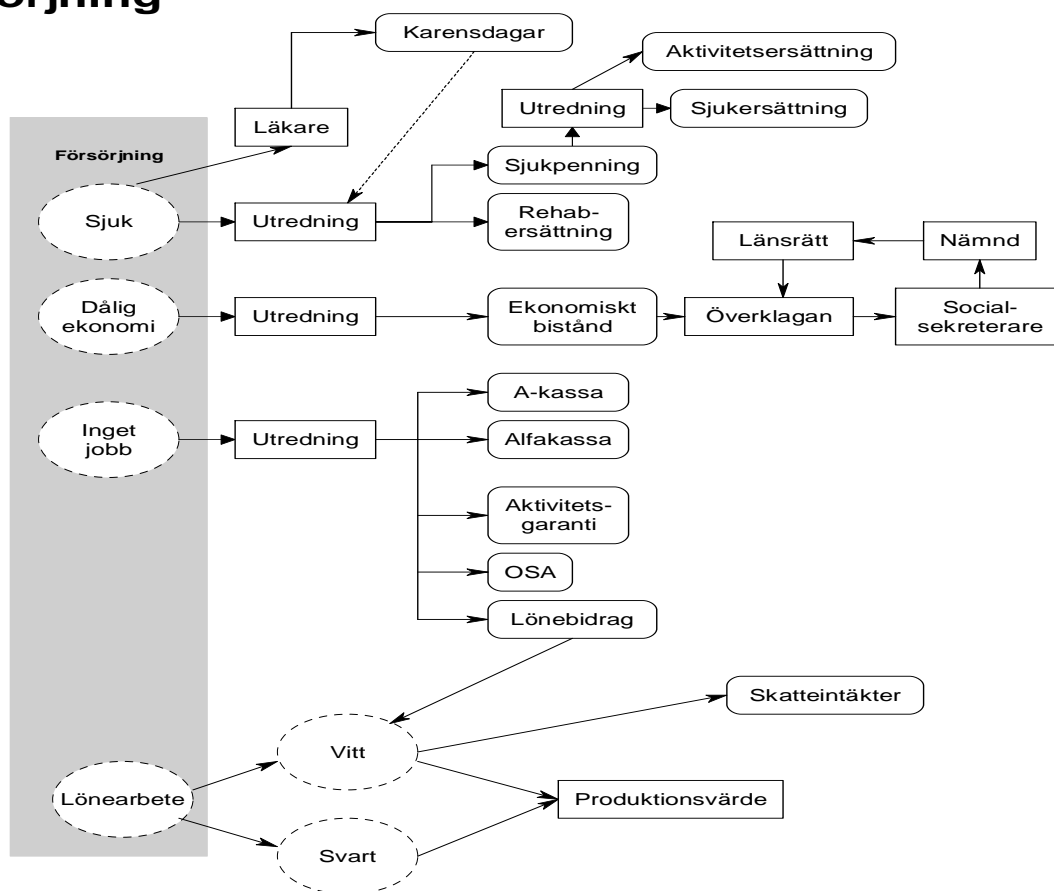
De yngre ungdomarna i vår studie belastar nästan inte alls samhället i detta avseende. De bort i huvudsak hemma hos sina föräldrar som både praktiskt och juridisk bär ansvar för deras boende och försörjning. I den äldre gruppen däremot finns det personer som får samhällsinsatser av just detta skäl.

5.4

Att få sin försörjning

En ”normal” konsekvens av samhällelig marginalisering är att man får svårt att få arbete och därmed försörja sig själv. Detta är ett fenomen som oftast inträffar vid övergången till vuxen ålder eller då man flyttar hemifrån. Samhället förfogar över en mängd olika sätt att ge försörjning för människor som inte klarar av detta på egen hand. Allt från A-kassa, via sjukpenning till ekonomiskt bistånd från socialtjänsten. I vårdkedja försörjning har vi identifierat de olika kanaler som en ung människa i utkanten av samhället kan söka sig till för att få sin försörjning

Kedja Försörjning

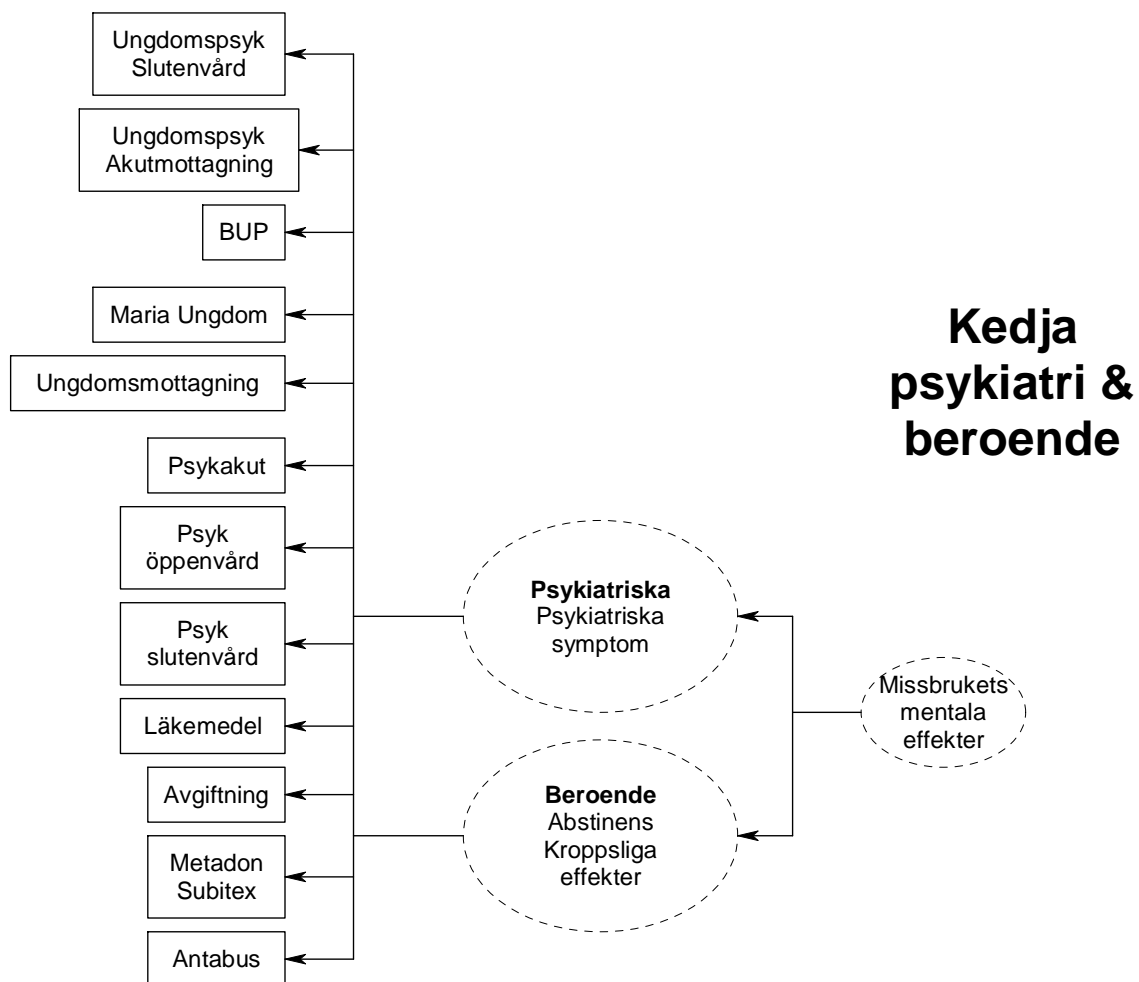
De yngre deltagarna i vår studie har i huvudsak sin försörjning genom att de bor hos sina föräldrar. Däremot inträffar en intressant och möjligtvis bekymmersam sak. Deras föräldrar sjukskriver sig i större omfattning än andra vuxna. En tolkning av detta är att det som förälder är så tungt att ha barn som far illa att man inte orkar med sitt vanliga vuxenliv och som en följd av detta blir sjuk. En helt annan tolkning är att det redan från början föreligger sjukdom av ett eller annat slag i familjen och att det detta är en bidragande faktor bakom dessa ungdomars marginalisering. I den äldre gruppen förekommer det inslag som försörjningsstöd och lönebidrag.

5.5

Att få hjälp med psykiska problem och beroendefrågor

En aspekt av ungdomligt utanförskap är att detta kan ha sina rötter i eller leder till psykiska problem och sjukdomstillstånd av olika slag. Allt från neuropsykiatriska diagnoser, via depressioner och ätstörningar till självmordsförsök.

Kopplat till detta eller som ett alldeles självständigt fenomen förekommer missbruk av olika slag, allt från förhållandevis harmlös ungdomsfylla, via utvecklat alkoholmissbruk, regelbundet nyttjande av hasch till gravt missbruk av narkotika som heroin och kokain eller ecstasy eller andra liknande preparat. Båda dessa fenomen leder till en mängd olika offentliga insatser illustrerade i konsumtionskedjan nedan

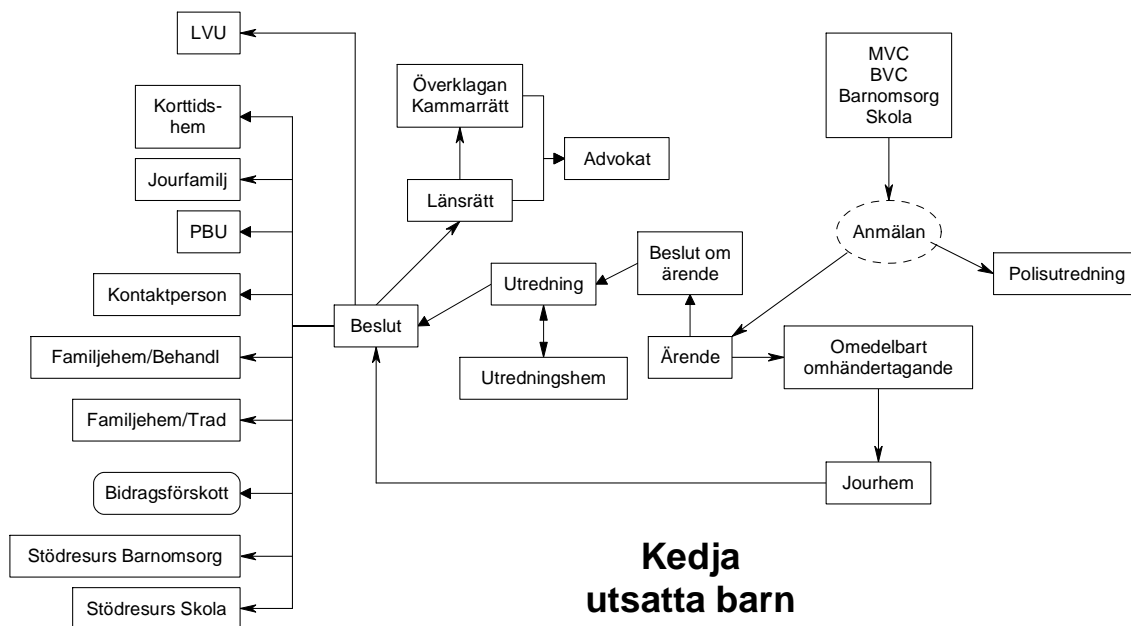
I vår studie ser vi att den psykiska ohälsan är en starkt bidragande faktor till utanförskapet hos många av deltagarna. Den vårdkonsumtion som sker är i allt väsentligt kopplad till psykiatrin och omfattar allt från kuratorskontakter, öppenvårdskontakter, slutenvård psykiatri till psykiatrisk intensivvård. För den yngre gruppen förekommer insatser från BUP.

5.6

Utsatta barns situation

Då barn och ungdomar är som mest utsatta blir de till föremål för olika samhällsinsatser. En del frivilliga och en del av tvångsnatur (t.ex. LVU). Då det kommer till socialtjänstens kännedom att barn far illa föreligger ett utredningsansvar som kan leda till att man sätter in stöd av olika slag, allt från kontaktpersoner, jourhem, PBU-besök etc. till att barnet blir omhändertaget med stöd av tvångslagstiftningen (LVU). I det enare fallet blir också rättsväsendet involverat. Allt detta redovisas i konsumtionskedjan nedan.

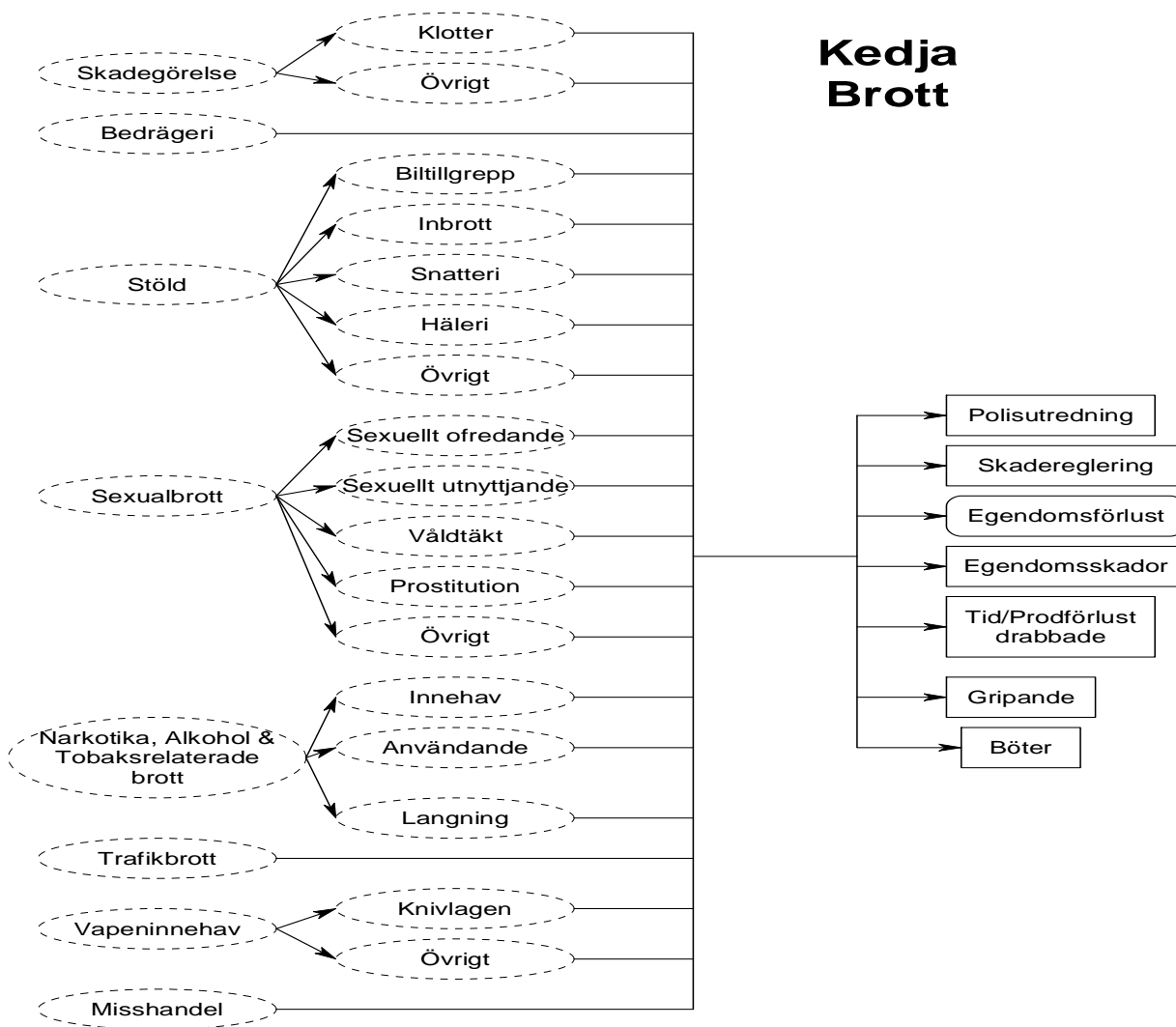

I vår studie finns det personer både i den yngre och den äldre gruppen som blivit till föremål för tämligen omfattande och därmed kostsamma insatser från samhällets sida. Dock har de flesta av dessa ungdomar trots allt inte varit till föremål för sådana insatser.

5.7

Brott och kriminalitet

Ungdomar som lever i utkanten av samhället begår ofta brott. Ibland förhållandevis triviala saker som klotter och snatterier. Ibland mycket grövre brott såsom misshandel, sexuella övergrepp eller systematiska stölder. Vid sidan av konsekvenserna för eventuella offer leder detta också till ganska betydande samhällsinsatser både från polisens sida, men också från socialtjänstens håll.

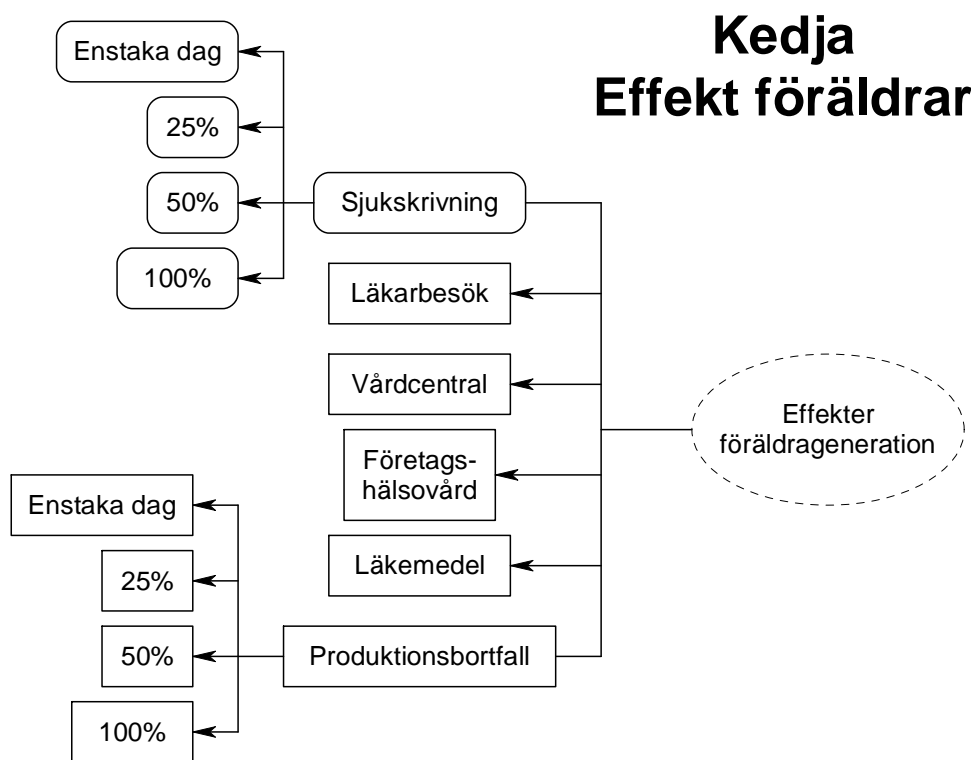

I vår studie tycks den yngre gruppen inte annat än marginellt haft ett brottsligt beteende medan man i den äldre gruppen kan hitta enskilda personer som tycks ha etablerat en mer eller mindre kriminell, eller åtminstone starkt asocial livsstil med många och upprepade brottstillfällen. Stölder, bilstölder, langning, brott mot knivlagen och klotter förekommer frekvent hos dessa personer. Ofta varje vecka, i något fall i stort sett varje dag.

5.8

Vad händer med föräldrarna

Då barn och ungdomar far illa påverkar detta naturligtvis hela familjen, inte minst föräldrarna. De oroar sig. De blir ibland sjuka, blir sjukskrivna och behöver både läkarvård och mediciner. Ibland går de ner i arbetstid för att stötta sina barn. Allt detta leder till en mängd olika samhällskostnader redovisade i konsumtionskedjan nedan

Det vi framförallt ser i studien är att föräldrarna till den yngre gruppen blir sjuka, sjukskriver sig, konsumerar läkemedel (främst psykofarmaka) och går ner i arbetstid för orka med/ta hand om sina barn.

5.9

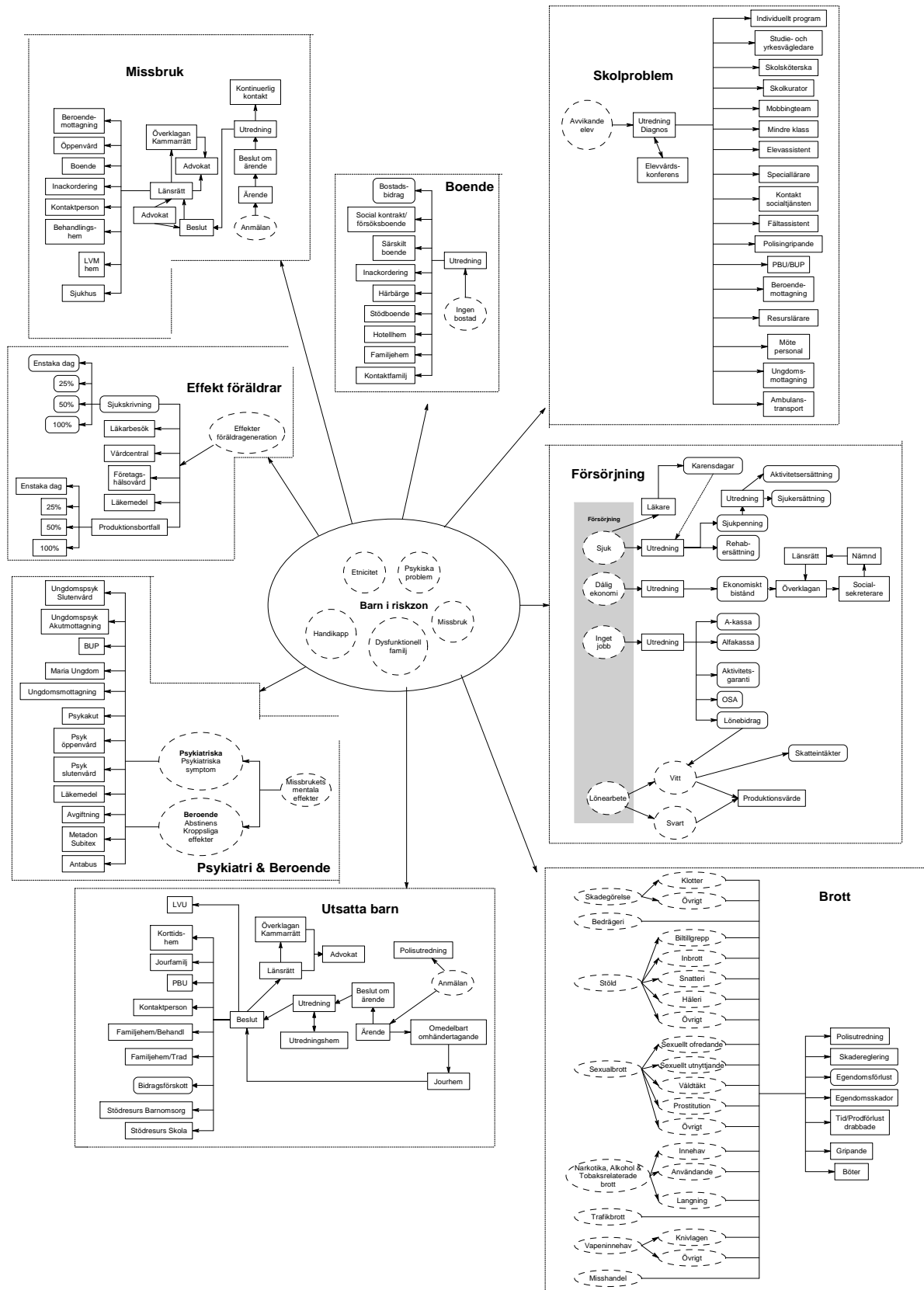
Hur kan en helhetsbild se ut

Låt oss nu sammanställa detta i form av en någorlunda heltäckande nätverkskarta över olika insatser kring utsatta barn och ungdomar. Vi har i denna studie identifierat mellan 120 och 130 olika insatser som direkt eller indirekt kan tänkas ske kring dessa unga människor.

Man får nog säga att bilden är minst sagt komplex. Det är heller ingen överdrift att påstå att den är mycket sammansatt. Om man drar i en trådända så hittar man kopplingar till många andra delar av denna komplexa väv. I ena ändan ser det ut som skolproblem. Någon annanstans dyker samma fenomen upp som missbruk eller ätstörning. På ett tredje ställe ser vi symptomen i form av klotter. Och på ett fjärde ställe får vi kanske en neuropsykiatrisk diagnos.

Så den fråga man måste ställa sig är; vem har ansvaret för helheten? Vem har kunskap, mod och kompetens att greppa denna helhet? Och framförallt vem har och tar detta ansvar? Och slutligen; om ingen tar detta ansvar vad kommer då att hända med våra ungdomar?

Det krävs inte särskilt stor fantasirikedom för att dra åtminstone två slutsatser så här långt. Den ena är att kring dessa ungdomar borde det finnas något form av aktör med ett helhetsansvar omfattande hela denna nätverkskarta. Den andra slutsatsen är att om inget sammanhållande och långsiktigt görs kring dessa ungdomar är risken stor dels att de kommer att få ett mycket utsatt liv som vuxna och dels att de kommer att kosta samhället en förfärlig massa pengar.

6. KALKYLMETOD⁶

6.1 Inledning

Kalkylerna kring Livlinan har gjorts i tre steg:

- 1 Kartläggning av historiska merkostnader
- 2 Prognos över förväntat utfall ”Om ej Livlinan”
- 3 Utfall med Livlinan

Detta har gjorts för två grupper – ”äldre” respektive ”yngre”.

Tanken bakom alla tre typer av kostnader/intäkter kring målgrupperna, är att fånga dessa på ett sätt som ligger så nära en samhällsekonomisk utvärdering som möjligt, utan att genomföra en fullskalig sådan. En traditionell samhällsekonomisk utvärdering byggs ofta upp kring tre steg:

- a) Identifiera alla relevanta resurser/aktiviteter – vad händer?
- b) Kvantifiera dessa – hur mycket av varje?
- c) Värdera dessa – vad kostar varje enhet?

6.2 Kartläggningen av historiska merkostnader

Kartläggningsfaserna har byggts upp kring de aktivitetskartor som presenterats i kapitel 5 som kedjor eller nätverkskartor. Varje kedja täcker ett livsområde för ungdomar på glid och tillsammans utgör dessa aktiviteter resurser som vi *identifierat* som relevanta för dessa grupper. Personal har *kvantifierat* projektdeltagarnas välfärdskonsumtion utifrån dessa identifierade aktiviteter. Vi har sedan använt tidigare insamlade prislister för dessa aktiviteter för att *värdera* och sammanställa kostnaderna för grupperna innan de kommer till Livlinan.

6.3 Prognos över förväntade merkostnader

Motsvarande aktivitets-/resurskartor har använts indirekt i prognosarbetet. I dessa fall har vi använt resultat av tidigare genomförda undersökningar kring olika målgrupper som utgångspunkt. Dessa tidigare resultat är framtagna med hjälp av liknande nätverkskartor och aktivitets-/resurslistor, för andra grupper.⁷ De resultat som används beskriver kostnader/intäkter som en följd av ett utanförskap. De tidigare kalkyler vi använt oss av är de årliga kostnaderna för en missbrukare, en psykiskt sjuk samt en långtidsarbetslös.

För de två grupperna – yngre respektive äldre – gjordes, på ett sätt som vi har redovisat tidigare i rapporten, en uppskattning eller prognostisering av sannolikheten för att personen i fråga skulle hamna i ett utanförskap som missbrukare, psykiskt sjuk respektive

---

⁶ Detta är ett ganska tekniskt avsnitt som med fördel kan hoppas över för den som inte är specifikt intresserad av metodfrågor

⁷ De flesta av våra tidigare studier finns dokumenterade i rapporter som kan laddas ned från vår hemsida – www.seeab.se. Se även referenslista i slutet av denna rapport

långtidsarbetslös. Det innebär att varje individ har tre karriärer kopplad till sig. Dessa för med sig olika kostnader. Låt oss exemplifiera metoden med två fiktiva individer. I tabellen nedan visas de summerade årskostnaderna för varje karriärtyp – här kallad område/domän – Ka, Km, Kp. Dessa står således för årskostnad för en arbetslös, en missbrukare respektive en psykiskt sjuk.

Individ		Område/Domän	Kostnad
1	Ka	Arbetslös man	350 000
	Km	Missbrukande man	1 200 000
	Kp	Psykiskt sjuk man	330 000
2	Ka	Arbetslös kvinna	350 000
	Km	Missbrukande kvinna	1 000 000
	Kp	Psykiskt sjuk kvinna	350 000

Varje individ i de två grupperna har bedömts som mer eller mindre sannolik att hamna i varje sådan karriär/domän om de inte kommit till Livlinan. Dessa sannolikhetsbedömningar har dessutom i regel gjorts av tre olika bedömare. Vi kan kalla dessa sammanvägda sannolikheter för Pa, Pm och Pp. Låt oss anta att de två individerna från tabellen ovan har följande prognosticerade sannolikheter på de tre områdena:

Individ		Sannolikhet
1	Pa	0.4
	Pm	0.5
	Pp	0.5
2	Pa	0.25
	Pm	0.05
	Pp	0.25

I princip bygger vi nu upp kalkylerna för varje individ genom att multiplicera områdets kostnad Ka, Km och Kp med sannolikheten för varje område eller domän Pa, Pm och Pp. Det skulle för våra två individer ovan innebära:

Individ			Förväntad kostnad per domän
1	Ka*Pa	$350000 \cdot 0.4$	140000
	Km*Pm	$1200000 \cdot 0.5$	600000
	Kp*Pp	$330000 \cdot 0.5$	165000
2	Ka*Pa	$350000 \cdot 0.25$	87500
	Km*Pm	$1000000 \cdot 0.05$	50000
	Kp*Pp	$350000 \cdot 0.25$	87500

I ett sista steg väger vi nu samman de tre områdena. Detta gör vi genom att helt enkelt ta en tredjedel från varje område eller domän för var och en. För de två i exemplet skulle det innebära:

Individ		Förväntad årskostnad
1	(140000+600000+165000)/3	301 667
2	(87500+5000+87500)/3	75 000

För varje grupp summeras detta sedan. De summerade årskostnaderna för varje karriär/domän (Ka, Km och Kp) finns fördelade på aktör, vilket gör att vi i slutändan får en aktörsfördelad viktad prognos för varje individ och grupperna. Aktörsfördelningen ansluter till den som används i kartläggningen av kostnaderna innan personen i fråga kom till Livlinan.

6.4 Produktionsvärde

Förutom dessa kostnader – för perioden innan Livlinan och de prognostiserade i frånvaro av Livlinan, så tillkommer en kostnad (eller intäkt) som brukar utgöra en dominerande roll i samhällsekonomiska utvärderingar av projekt som tangerar arbetsmarknaden på ett eller annat sätt. Det är förändringar i produktionsvärde till följd av projektet.

I praktiken innebär det att, för individer som står utanför arbetsmarknaden, måste man räkna på vad de skulle producerat om de hade varit inne på arbetsmarknaden. För en verksamhet som Livlinan är detta en ytterst intressant kostnads-/intäktspost.

Vi definierar i enlighet med praxis inom området produktionsvärdet som lön plus sociala avgifter. Anledningen till detta är att vi antar att en arbetsgivare förväntar sig att individen skall producera ett värde som minst motsvarar vad han/hon kostar.

6.5 Kostnader på sikt

I kalkyler som sträcker sig över flera år är det vanligt att man försöker likställa kostnader och intäkter över tiden genom att diskontera intäkt-/kostnadsströmmar. Detta görs för att 100 Kr som vi får i handen idag inte är värda lika mycket som 100 Kr som vi skulle få i handen om 10 år.

Om vi får 100 Kr idag så kan vi sätta in dessa på banken eller köpa aktier eller något annat. Då ger de en avkastning. I vanliga fall brukar man anta att en genomsnittlig avkastning ungefär är lika med den långsiktiga tillväxten i ekonomin. Det skulle innebära en tillväxt av 100-lappen på, i bästa fall, 3 % om året på längre sikt, dvs. att den efter 10 år var värd ca. 130 Kr.

Eftersom vi alltid försöker undvika att riskera att bli anklagade för att överdriva kalkyler så väljer vi att använda en diskonteringsränta på 4%. Det innebär att vi nedvärderar framtida intäktströmmar från Livlinans insatser, såväl i termer av välfärdskostnader som i termer av produktionsvärde som faller bort eller kommer till. Formeln vi använt för att räkna fram nuvärdet (PV) av de årliga intäktströmmarna (YR) är:

$$PROD^{PV} = \sum_{i=0}^{44} \left(\frac{PROD}{(1+r)^i} \right)$$

Antalet år är 45, vilket i dessa sammanhang är en lång tid, vilket bl.a. gör att en 100-lapp som vi får om 45 år endast är värd drygt 27 Kr i dagens värde eller omvänt att den 100-lapp vi får idag skulle motsvara knappt 370 Kr om 45 år.

7. RESULTAT - OM INTE LIVLINANS HADE FUNNITS

7.1 Något om målgruppen och deras framtida liv

Målgruppen är i redovisningen nedan indelad i dels yngre (16 – 19 år) och dels äldre 19-21 år). Dels i kvinnor och män. Skälen till detta är att vi vill se om marginaliseringen för den äldre gruppen skiljer sig till omfattning och art från den yngre grupp, t.ex. om man utvecklat vad som ser ut som en kriminell livsstil. Vi har också en föreställning (grundad på erfarenheter från andra studier) om att utanförskapet för unga kvinnor har en något annorlunda kostnadsprofil än männens.

Tabell 7.1 Målgruppen fördelad på ålder och kön

	Yngre	Äldre	Summa
Kvinnor	4	4	8
Män	6	6	12
Summa	10	10	20

Vi har alltså bett två coacher och projektledaren i projekt, oberoende av varandra (och för oss anonymt) skatta de deltagande klienternas framtida liv i termer av sannolikhet för framtida marginalisering om man inte kommer till föremål för de insatser som sker inom ramen för Livlinan. Resultatet av denna mycket grannliga process redovisas i tabellen nedan

Tabell 7.2 Den genomsnittliga sannolikheten för tre sorters framtida marginalisering fördelat per kön och åldersgrupp

	Äldre			Yngre		
	arblös	missbr	psyk	arblös	missbr	psyk
Alla	72%	50%	73%	63%	38%	54%
Kvinnor	55%	43%	64%	44%	48%	44%
Män	88%	56%	81%	75%	32%	60%

Låt oss kommentera detta på några olika vis. Den första frågan är; hur lika har de tre personerna bedömt de 20 ungdomar som ingår i projektet? Det generella svaret är; utomordentligt lika. I få fall varierar det med så mycket som 10 procentenheter mellan högsta och lägsta värde för en enskild individ. Samstämmigheten i bedömning är mycket hög. Detta indikerar en rimligt hög trovärdighet i prognoserna.

Den andra frågan är; hur mycket varierar det mellan olika individer, eller med andra ord; hur homogen uppfattar coacherna gruppen? Ett svar på detta redovisar vi nedan. Vi ser då att individerna 1,2,6 & 7 har en dominans av framtida arbetslöshet i sina framtidsscenarios vilket leder tänkandet i riktning mot att bakom detta kan det ligga ett skolmisslyckande. Individ 3 är den enda med starkt dominerande missbruk i sin framtidsbild (möjligtvis tillsammans med individ 4). Individerna 5,6,7 & 8 har nästan inget missbruk alls. Individ 7 slutligen har en stark psykisk belastning vilket dessutom får antas leda till hög sannolikhet för framtida

arbetslöshet. Just olikheterna i sannolika framtida problembilder kan leda till att man får tänka sig att insatser för denna grupp av marginaliserade unga människor inte kan baseras på ett standardkoncept utan kanske starkt bör individualiseras.

Tabell 7.3 Den individuella sannolikheten för framtida marginalisering av gruppen yngre

	arblös	Missbr	psyk	Genomsnitt
1	0,80	0,38	0,68	0,62
2	0,80	0,35	0,35	0,50
3	0,50	0,80	0,68	0,66
4	0,65	0,68	0,43	0,58
5	0,75	0,05	0,50	0,43
6	0,80	0,20	0,65	0,55
7	0,80	0,05	0,90	0,58
8	0,43	0,25	0,50	0,39
9	0,28	0,50	0,30	0,36
10	0,73	0,58	0,45	0,58
medelvärde	0,63	0,38	0,54	0,54

I övrigt tycker vi oss kunna utläsa följande saker ur tabellerna ovan

- * den bedömda genomsnittliga sannolikheten för marginalisering för den äldre gruppen är avsevärt högre än för den yngre (65% mot 51%). Detta indikerar att ju längre man väntar med en insats desto starkare slår samhällets marginaliseringsmekanismer – en sorts marginaliseringsacceleration
- * denna mekanism verkar slå hårdare mot män än kvinnor. För män ökar sannolikheten med 20 procentenheter från 55% till 75%. För kvinnor 9 procentenheter från 45% till 54%
- * missbruket som marginaliseringsfaktor är den lägsta för bägge åldersgrupperna, i all synnerhet för den yngre
- * arbetslöshet och psykisk ohälsa är de två dominerande mönstren för marginalisering där de äldre männen av bedömarna nästan totalt räknas som chanslösa (88%) på arbetsmarknaden om inget görs

Utifrån dessa enkla statistiska data kan man göra flera olika reflektioner. Den första är att Livlinans målgrupp är ett **starkt utsatt grupp med en utomordentligt negativ prognos** för sitt framtida liv, såvida inget dramatiskt inträffar. En annan reflektion är att marginaliseringen tycks **accelerera mycket snabbt mellan 16 års ålder och 21 års ålder**. Det ser ut som om det är någonstans i detta intervall som den unga människan mer definitivt tappar fotfästet och får sitt utanförskap befast. Det ser också ut som att **den psykiska hälsan och möjligheten att få arbete i framtiden är de avgörande mekanismerna**, vilket osökt leder tanken till skolans roll i denna process.

7.2 Kostnader innan klienten kommer till Livlinan

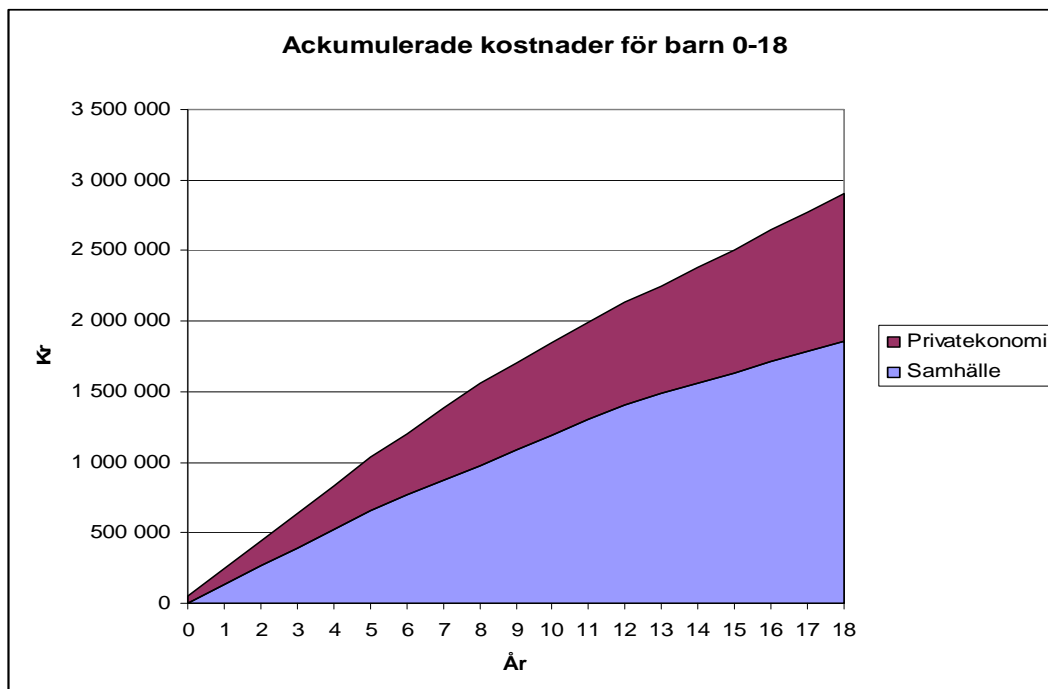
Detta för direkt vidare till frågan inte bara om vilka samhällsresurser denna grupp sannolikt kommer att (kanske delvis onödigtvis) konsumera i framtiden utan också vilka resurser de har för brukat innan de kommer i kontakt med Livlinan.

7.3 Vad kostar normalt sett en ung människa?

Om man med utgångspunkt i nätverkskartan ovan får en spontan och intuitiv känsla av att alla olika insatser som görs för unga kan vara både omfattande och dyra kan det vara en poäng att ha något att jämföra med. En sådan jämförelse skulle rimligtvis vara vilka samhällskostnader som "normalungdomen" skapar. Då man ska besvara denna fråga kan det vara viktigt att erinra sig att skatte- och välfärdssystemet har flera olika fördelningsmekanismer. En sådan är mellan de med höga inkomster och de med låga. En annan, lika viktig mekanism, är omfördelning över livscykeln. Tanken, lite förenklat, är att samhället under uppväxt- och utbildningsfasen i unga människor liv bidrar med resurser. Resurser som sedan återbetalas via skattesystemet under den yrkesverksamma fasen då man samtidigt ackumulerar ett finansiellt överskott avsett att förbrukas efter 65 års ålder till bl.a. pension och olika former av vård och omsorg.

Kostnaderna under ungdomstiden – som skulle kunna beskrivas som samhällets investeringskostnad för att ta fram arbetsföra och dugliga medborgare – består av två delar. Den ena delen är de kostnader som uppstår inom familjen för mat, bostad, fritid, nöjen etc. Den andra delen är samhällets kostnader för föräldrapenning, barnomsorg, skola, hälso- och sjukvård etc. I diagrammet nedan redovisas dessa ackumulerade kostnader fram till 18 års ålder. Vi ser då att samhällets kostnader för detta uppgår till cirka 1.8 Mkr eller ungefär 100 000 kronor på årsbasis

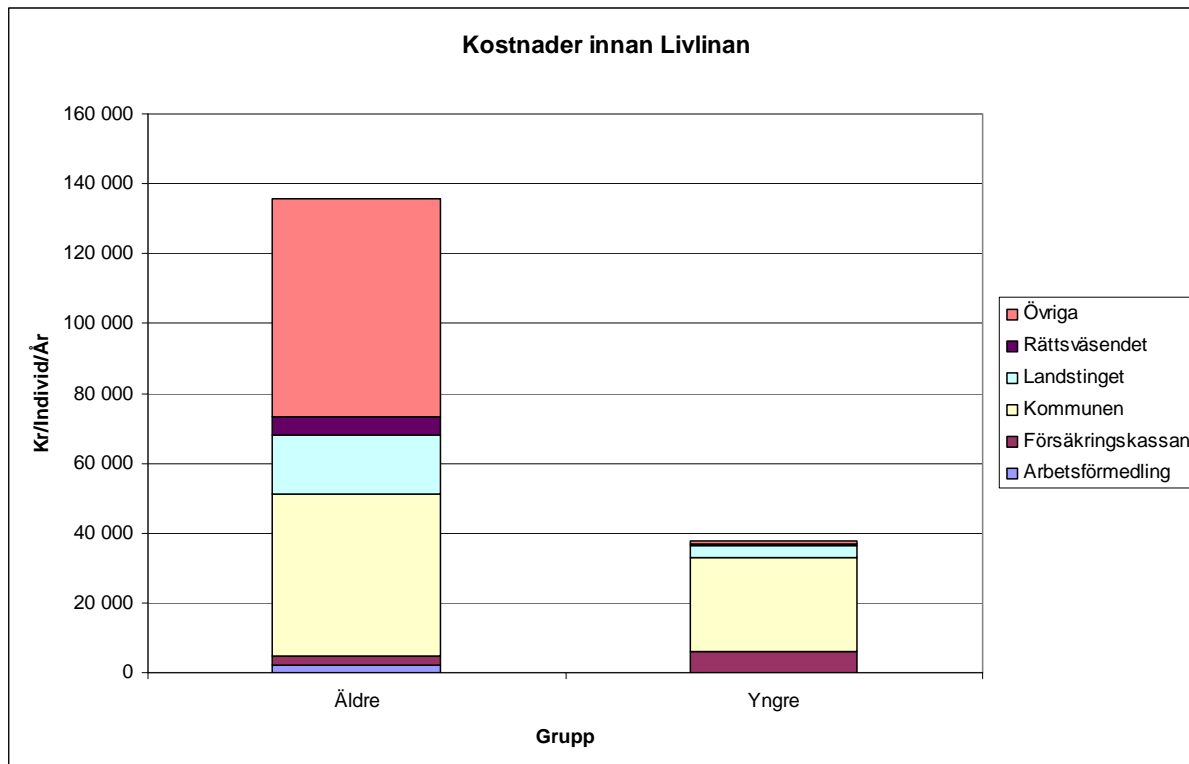
Diagram 7.1 Samhällets och familjens ”normala” kostnader för unga människor mellan 0 och 18 års ålder

7.3.1 Vad kostar vår målgrupp

Med hjälp av välfärdskartorna som vi tidigare redovisat har coacherna i projektet tillsammans med klienterna och olika nätverksaktiviteter i ett mycket omfattande arbetsinsats kartlagt deras samhällskonsumtion innan man kommit i kontakt med projektet. Vi har i vår kalkylmodell medräknat mellan 100 och 150 olika kostnadsposter som vi med utgångspunkt i detta kvantifierat och prissatt. Resultatet redovisas nedan.

Diagram 7.2. Årliga genomsnittliga samhällskostnader, utöver "det normala" för målgruppen fördelat på den äldre och den yngre gruppen och på olika aktörer

Vi ser då några olika saker. För det första att kostnaderna för den yngre gruppen uppgår till cirka 40.000 kronor på årsbasis under hela uppväxtperioden och för den äldre gruppen till cirka 135.000 kronor. Detta pekar på att den acceleration av marginalisering vi kunde se i coachernas bedömning av sannolikhet för framtida utslagning också speglas i att kostnaderna för den äldre gruppen är mellan 3 och 4 gånger högre än för den yngre. Ännu en indikation på att tidiga insatser kan vara utomordentligt lönsamma.

En andra sak vi ser är att kostnaderna för gruppen övriga är mycket stor (ca 60.000 kronor på årsbasis) för den äldre gruppen vilket bl.a. speglar samhällets (allmänhetens) kostnader för kriminalitet. På samma sätt är kommunens kostnader mycket höga (cirka 45.000 kronor på årsbasis). Kostnader som vi i allt väsentligt hittar inom socialtjänst och skola. Ett intressant och viktigt förhållande är att ökningen av direkta och indirekta kostnader till följd av kriminalitet mellan gruppen yngre och äldre motsvarar cirka 70% av hela kostnadsökningen. Man skulle kanske kunna säga att detta och en stor del av posten "övrigt" är samhällets prislapp för att låta unga människor mellan 16 och 21 år utveckla ett utanförskap och en kriminell livsstil.

Intressant kan också vara att notera arbetsförmedlingens närmast totala frånvaro i kostnadsmassan. Förmodligen skulle man säga att denna grupps utanförskap gör att man i denna myndighet anser att dessa unga människor inte står till arbetsmarknadens förfogande och inte är anställningsbara. Ett annat, och mera dramatiskt, sätt att tolka bilden är att denna aktör bidrar till att förstärka målgruppens utanförskap och stigmatisering. Man kan också vända på steken och ställa sig frågan; vad är samhällskostnaden för varje ung människas

(onödiga) utanförskap på arbetsmarknaden. Om vi utgår från ett låglöneyrke (typ fast-food restauranger) med en månadslön på 16.000 kronor (ca 74 kronor i timmen) är denna årliga samhällskostnad i runda tal följande.

* förlorat produktionsvärde	= 12*16.000*1.35	= 259.200
* förlorade skatteintäkter	= 0.3 * 12* 16.000	= 57.600
varav kommun		= 38.400
varav landsting		= 19.200
* förlorade bidrag till socialförsäkringssystemet	=0.35 *12*16.000	= 67.200

Det vi kan se i tabellen nedan är att vår målgrupp bär med sig en total kostnadsmassa från samhällets sida på cirka 33 Mkr, utöver de kostnader som en normalungdom förorsakar. Så mycket pengar har de fram till projekttidens start förbrukat i form av olika samhällsresurser. Är det mycket pengar? Svaret beror på vad man jämför med. Österåker har för sin IFO-verksamhet en årlig budget på cirka 100 Mkr. Dessa 20 ungdomar förbrukar en tredjedel av en sådan årsbudget.

Ett annat sätt att uttrycka det är att varje person i gruppen äldre förbrukat cirka 2.7 Mkr i form av olika samhällsresurser utöver de 1.8 Mkr som är normalt för en 18 - åring. En överkonsumtion på cirka 150%. Motsvarande siffra för gruppen yngre är cirka 0.7 Mkr eller en överkonsumtion på knappt 40%

Tabell 7.3 Välfärdskostnader för hela målgruppen totalt och individuellt innan man kommer till Livlinan fördelat på äldre och yngre

		Arbetsförm	Försäkring	Kommuner	Landsting	Rättsväsen	Övriga	Summa
Äldre	Summa	390 368	556 000	9 274 700	3 386 100	1 051 300	12 453 750	27 112 218
	Per individ	39 037	55 600	927 470	338 610	105 130	1 245 375	2 711 222
	Individ/År	1 952	2 780	46 374	16 931	5 257	62 269	135 561
Yngre	Summa	0	1 067 000	4 835 500	668 800	50 100	201 000	6 822 400
	Per individ	0	106 700	483 550	66 880	5 010	20 100	682 240
	Individ/År	0	5 928	26 864	3 716	278	1 117	37 902

Om man studerar siffrorna i tabellen mera i detalj finner vi följande

- * den yngre målgruppen har en stor andel kostnader som belastar försäkringskassan vilket är överraskande eftersom de knappast kan ha sjukpenning. En förklaring kan vara att det är kostnader som uppstår då deras föräldrar blir sjuka/sjukskrivna till följd av deras utanförskap. En annan förklaring kan vara att föräldrakostnaderna är en orsak till barnens problem (sjuka familjer som skapar sjuka barn eller sjuka barn som gör att föräldrarna inte orkar). I varje fall kan man tala om detta som ett flergenerationsproblem
- * hos den äldre målgruppen faller denna kostnad, men i stället uppstår till viss del den direkta kostnaden för deras sjukpenning då de är sjukskrivna
- * hos den äldre gruppen hittar vi betydande kostnader för brott. Något som endast i ringa omfattning drabbar den yngre

- * i bägge åldersgrupperna är andelen landstingskostnader låg. I allt väsentligt handlar det för den yngre gruppen om kostnader inom BUP-verksamheten och för den äldre gruppen inom vuxenpsykiatri
- * den yngre gruppens kommunala kostnader handlar i första hand om insatser från skolans och elevvårdens sida. För den äldre gruppen handlar det i första hand om insatser från IFO's sida. För bägge åldersgrupperna dyker kostnaderna för LVU-insatser upp som stora poster för enstaka individer

7.4 Förväntad framtida kostnad om inget görs

Hur kommer då de sannolika samhällskostnaderna att se ut för våra 20 ungdomar om inget görs och de tre coachernas skattningar om framtiden visar sig vara sanna

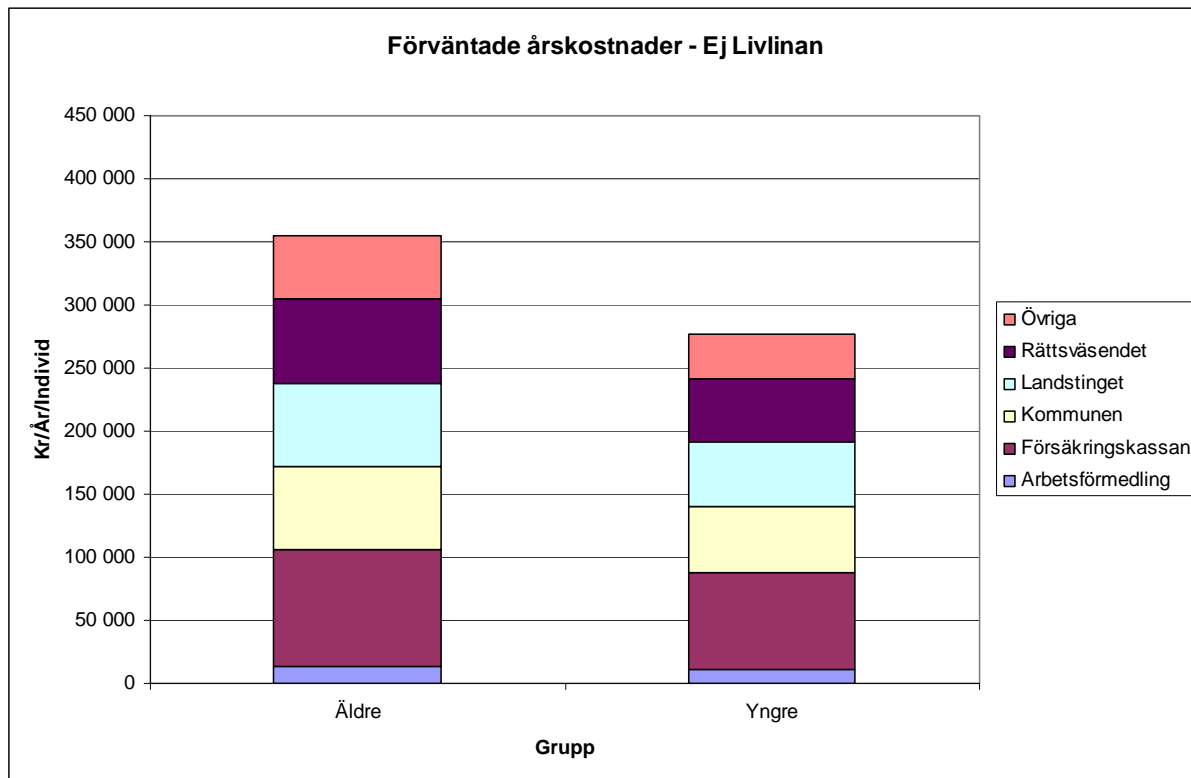
- * förväntad framtida kostnad =
= sannolikheten för marginaliseringen * kostnaden för marginalisering (ekv 1a)
- * $K(V) = P(M) * K(M)$ (ekv 1b)

Det vi gjort i kalkylen är helt enkelt att konfrontera de sannolikhetstal för framtida marginalisering som gjorts med de kostnader för sådant utanförskap vi bär med oss från tidigare studier (se referenslista i slutet av denna rapport).

Vi ser då att var och en av de 10 äldre ungdomarna bedöms kosta samhället cirka 350.000 kronor per år resten av sitt liv om inget görs. Denna siffra bygger på en genomsnittlig sannolikhet för framtida utanförskap på cirka 65%. Motsvarande årliga kostnad för den yngre gruppen uppgår till cirka 275.000 kronor. Om vi ser gruppen på 20 personer som helhet kommer deras framtida sannolika samhällskostnader på årsbasis att uppgå till mer än 6 Mkr. Denna siffra bygger på det förenklade antagandet att 7 av de äldre och 5 av de yngre kommer att hamna i et livslångt utanförskap från 20 års ålder och framåt – ett resultat av coachernas prognoser. Resterande 8 personer kommer utifrån denna kalkyls antaganden att få ett vad man brukar kalla normalt liv.

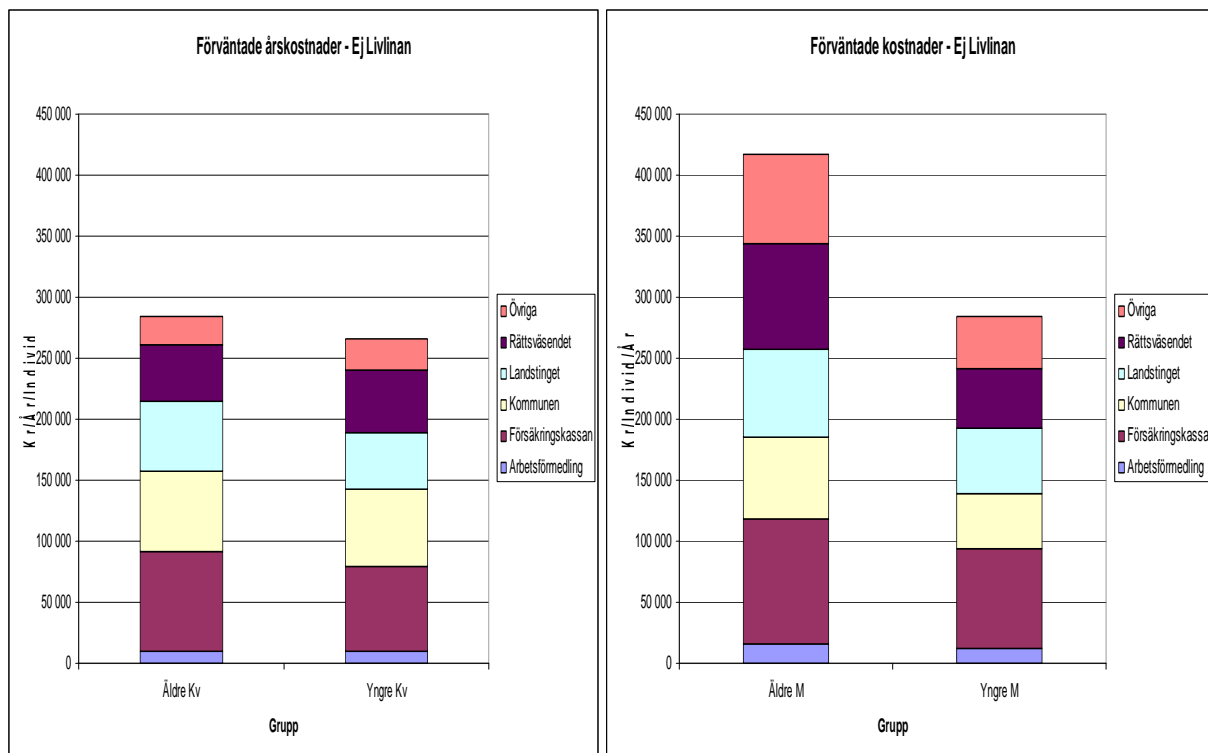
Diagram 7.3 Förväntad framtida årlig välfärdskostnad för den yngre och den äldre målgruppen fördelat på aktörer om Livlinan inte fanns

Vi ser också i diagrammet ovan att i stort sett alla samhällssektorer, utom arbetsförmedlingen är inblandad i denna kostnadsbild. Spegelbilden till arbetsförmedlingens uteblivna kostnader är de produktionsvärden som går förlorade till följd av att 12 personers framtida produktionsförmåga inte kommer att tas i anspråk.

I diagrammen nedan visas dessa kostnader nu fördelade mellan män och kvinnor. Vi ser då att skillnaderna är betydande. Kvinnornas förväntade framtida samhällskonsumtion är ganska lika för den yngre och äldre gruppen och ligger kring 275.000 kronor per år. För männens del stiger den från cirka 275.000 till 410.000 kronor per. En stor skillnad mellan såväl yngre män som äldre samt mellan dessa och kvinnorna är allmänhetens kostnader för kriminalitetens effekter under rubriken övriga.

Diagram 7.4 Förväntad framtida välfärdskostnad för den yngre och den äldre målgruppen fördelat på kön och aktörer

Nedan kan vi i tabellform studera skillnaderna mer i detalj

- * de äldre männen kostar mer för försäkringskassan än kvinnorna, den äldre gruppen i genomsnitt mer än den yngre
- * de äldre männen belastar i stor omfattning rättsväsendet och posten övriga (de indirekta kostnaderna för kriminalitet)
- * männen drar i genomsnitt mer kostnader från sjukvården än kvinnorna. Detta gäller i all synnerhet de äldre männen
- * de kommunala kostnaderna för de äldre kvinnorna är lika hög som för männen, vilket kan indikera ett framtida socialbidragsberoende

Tabell 7.4 Förväntad framtida välfärdskostnad för den yngre och den äldre målgruppen fördelat på kön och aktör

		Arbetsförm	Försäkrings	Kommuner	Landstinge	Rättsväsen	Övriga	Summa
Äldre	Alla/Individ	12 962	92 917	66 319	65 626	67 438	49 631	354 892
	Kv	9 667	81 753	65 766	57 762	46 123	23 002	284 072
	M	15 845	102 685	66 802	72 508	86 090	72 931	416 860
Yngre	Alla/Individ	10 849	76 845	52 903	50 358	50 388	35 448	276 790
	Kv	9 196	69 931	63 932	46 102	51 405	25 522	266 088
	M	11 951	81 454	45 551	53 195	49 709	42 065	283 925

7.5 Vad händer om vi inte ingriper vid 16 utan vid 21 års ålder

Vi har ovan studerat dels vilka effekter i form av välfärdskostnader som den yngre och äldre gruppen av deltagare förväntas leda till för samhället och dels vilken skillnad i sådana som man faktiskt haft innan man kommit till Livlinan

Detta ger oss möjlighet att särskilt studera två saker

- * vad kostar det att under ungdomarnas uppväxt vänta med att ingripa till dom passerar 18-års gränsen i förhållande till att agera vid 16-års ålder
- * vilka skillnader i förväntade framtida välfärdskostnader uppstår om vi väntar med att intervensera till 20-års åldern i form, vilket skulle kunna beskrivas som en sorts prislapp för den fördjupade identiteten i outsiderrollen

Det vi ser i tabellen nedan är att prislappen för att vänta med att intervensera i dessa ungdomars liv till de har blivit några år äldre uppgår till nästan 80.000 kronor per person och år. Accelerationen i marginalisering och kostnad är som vi ser större för män än kvinnor vilket i detta fall har att göra med att unga män förefaller snabbare glida in i en outsideridentitet förknippad med kriminalitet.

Tabell 7.5 Förväntad differens i prognostiserad framtida årlig kostnad mellan yngre och äldre

	Arbetsförm	Försäkrings	Kommuner	Landstinge	Rättsväsen	Övriga	Summa
Alla/Individ	2 113	16 072	13 415	15 268	17 051	14 183	78 102
Kv	470	11 822	1 834	11 659	-5 282	-2 520	17 984
M	3 895	21 231	21 251	19 313	36 380	30 866	132 935

I nedanstående tabell ser vi att om man väntar med att ingripa till des att dessa ungdomar blir några år äldre, accelererar deras genomsnittliga välfärdskonsumtion ganska rejält. Kostanden per år man väntar uppgår i genomsnitt till nästan 100.000 kronor eller cirka 400.00 kronor för hela den period som i genomsnitt skiljer den yngre gruppen från den äldre. Ett ekonomiskt uttryck för det man skulle kunna kalla; **det är bättre att stämma i bäcken – effekten.**

Tabell 7.6 Differens i kostnad Äldre – Yngre – faktisk merkostnad per person/år innan Livlinan

	Arbetsförmed	Försäkring	Kommuner	Landstinge	Rättsväsen	Övriga	Summa
Äldre-Yngre	1 952	-3 148	19 510	13 215	4 978	61 152	97 659

Hur ska vi då tolka dessa siffror utifrån ett projektperspektiv? Man kan göra på följande vis. Om vi antar att man väntar med att intervensera kring dessa ungdomar till dess att de är 20 år gamla, kommer detta att leda till en merkostnad för deras utanförskap som för varje år uppgår till 97.000 kronor. Om vi antar att den period är i genomsnitt 4 år blir merkostnaden cirka 400.000 kronor. Kostnaden för att ta in dessa ungdomar i projekt under en tvåårsperiod uppgår till cirka 100.000. Om denna åtgärd leder till en uppbromsning av dessa ungdomars utanförskap till 16-åringens nivå uppgår avkastningen av denna åtgärd till följd av Livlinans insats till cirka 400% ($400.000/100.000 = 4$).

7.6 Långsiktiga kostnader för målgruppen om inget görs

Det speciella med denna studie är att den handlar om ungdomar. Därmed får den med en viss automatik ett långsiktigt investeringsperspektiv. Marginalisering har som vi tidigare påpekat två huvudtyper av effekter; de välfärdskostnader som marginaliseringen medför och de produktionsförluster ett utanförskap leder till. Till detta kommer de välfärdsintäkter som uppstår då annars marginaliserade människor börjar arbeta och betala skatt. Mera formellt kan det beskrivas på följande vis

* Ekonomisk framgång = minskade välfärdskostnader + ökade produktionsvärden + ökade välfärdsintäkter (ekv 1a)

* $F(E) = K(VF) + I(P) + I(VF)$ (ekv 1b) där

$K(VF)$ = de välfärdskostnader som minskar eller upphör till följd av att marginaliseringen avtar eller upphör

$I(P)$ = det produktionsvärde som tillförs samhället genom att en tidigare marginaliserad människa börjar arbeta och producera

$I(VF)$ = de välfärdsintäkter som uppstår då en tidigare marginaliserad människa börjar betala skatt, socialförsäkringsavgifter etc. eller på andra sätt bidrar till de kollektiva välfärdssystemen

Nedan kommer vi att titta på vilka långsiktiga ekonomiska effekter detta ger upphov till.

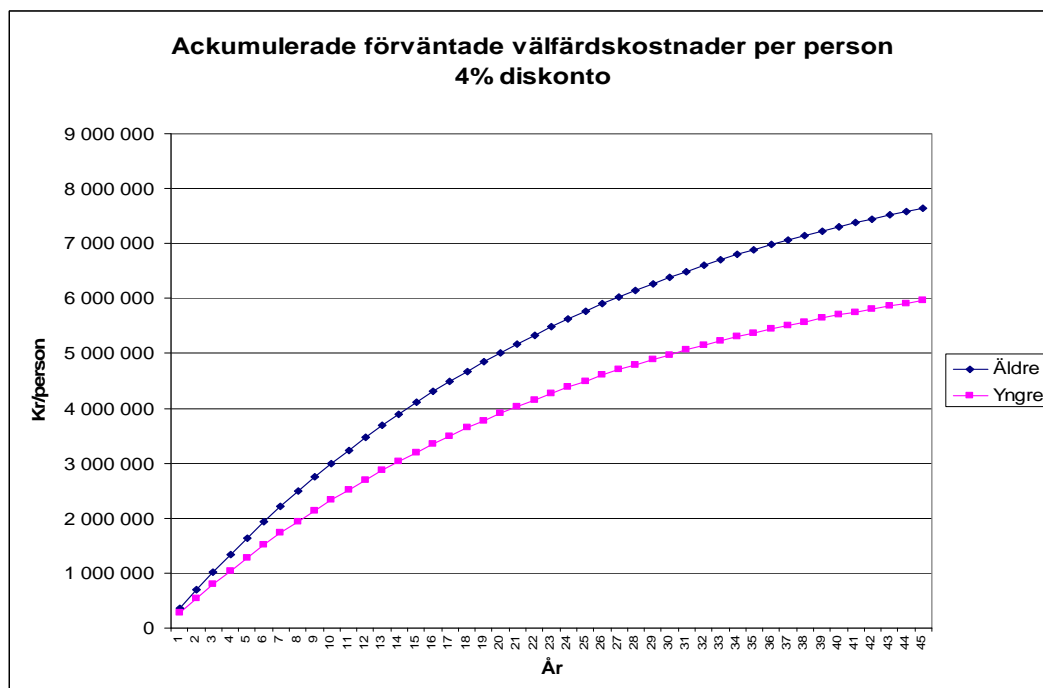
7.6.1 Välfärdskostnader

Den tidshorisont som är meningsfull att räkna kring (trots all inbyggd vansklighet som självklart finns inneboende i alla långsiktiga kalkyler) är det potentiellt yrkesverksamma åldersintervallet 20-65 år. Vad vi gjort i det följande är att vi (till 4% diskonterad ränta) förlängt eller extrapolerat våra antaganden om utanförskap fram till pensionsdagen för vår målgrupp. Vi beskriver helt enkelt vilka ekonomiska effekter som kommer att uppstå om våra antaganden om utanförskap är riktiga. Man skulle kunna kalla detta för villkorade kalkyler

eller ekonomiska scenarios ungefär av det slag som man i de offentliga långtidsutredningarna har ägnat sig åt.

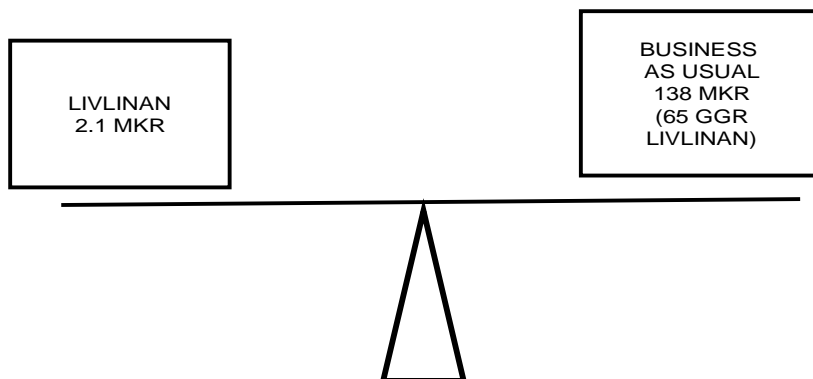
Vi ser då att vår grupp av äldre utifrån dessa antaganden kommer att konsumera välfärdsresurser för vardera cirka 7.8 Mkr fram till sin ålderspension. Motsvarande för den yngre gruppen är cirka 6 Mkr. Låt oss då komma ihåg att dessa siffror bygger på två olika antaganden om framtida utanförskap; 65% för den äldre gruppen och 51% för den yngre

Diagram 7.5 Förväntade ackumulerade framtida välfärdskostnader för målgruppen fördelade på äldre och yngre

Är detta mycket eller lite pengar? För hela vår målgrupp på 20 ungdomar utgör samhällets samlade välfärdskostnader cirka 138 Mkr. Detta är mer än IFO-verksamhetens årliga budget i Österåker kommun. Det är också vad det skulle kosta att under 2 år driva 65 projekt av Livlinans slag för sammanlagt 1.300 ungdomar.

**VAD FÅR JAG FÖR PENGARNA
LIVLINAN VS BUSINESS AS USUAL
VÄLFÄRDSFÄRDSKOSTNADER**

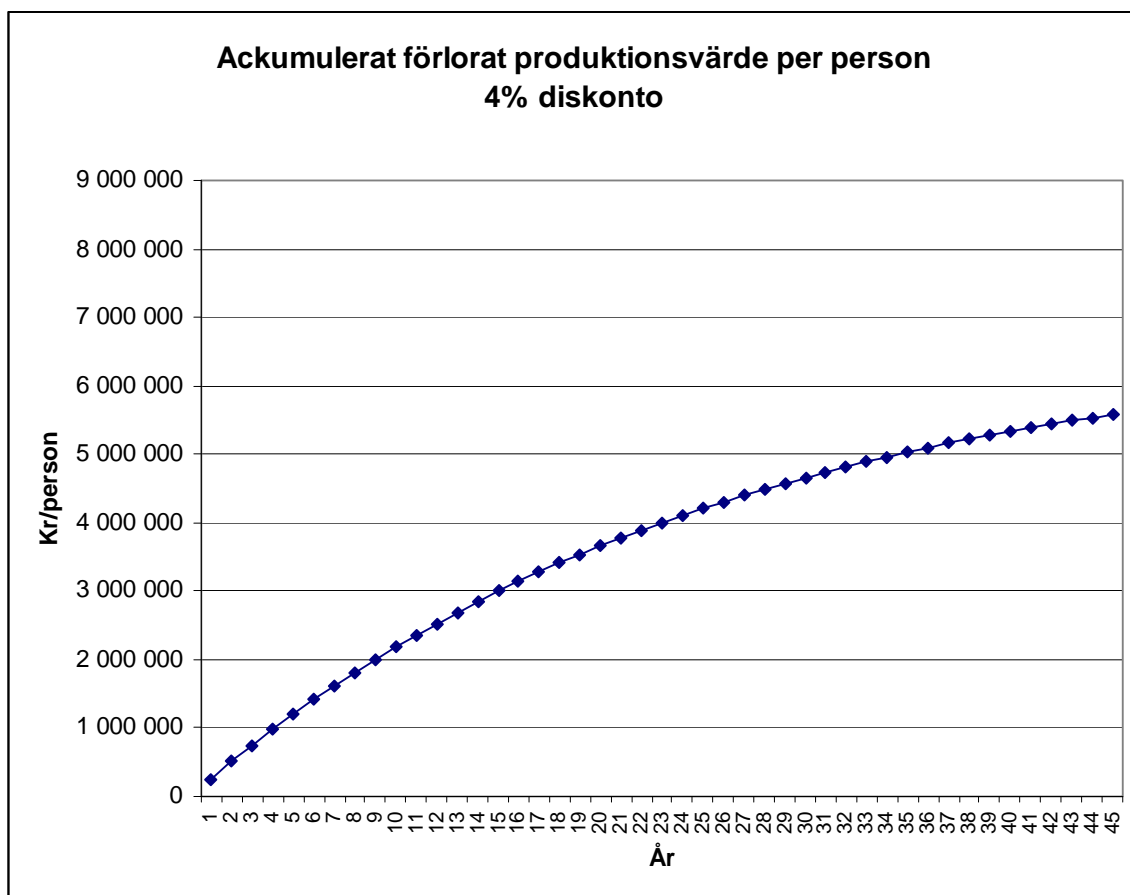
Annorlunda uttryckt kan man säga att om man betraktar Livlinan som ett långsiktigt socialt investeringsprojekt i framtida hälsa och arbetsförmåga räcker det med att man i projektet reducerar sannolikheten för marginalisering med cirka 1,5% (1/65) för att projektet ska ha passerat break-even och lett till en samhällsekonomisk vinst.

7.6.2 Till detta kommer produktionsförluster

Det vi nu har studerat är de välfärdskostnader som målgruppens utanförskap kan komma att leda till om de prognoser som gjorts är korrekta. Det vi då inte tagit hänsyn till är de produktionsvärden som går förlorade till följd av att deras arbetsförmåga inte tas i anspråk.

Vi har här antagit att dessa personer om de inte drabbats av marginalisering, skulle hamna i någon form av låglöneyrke. Vi har här räknat på en livslång månadslön på 16.000 kronor, till detta lagt lönekostnadspåslaget på cirka 35% och får då (med 4% diskontering) följande värden på varje persons framtida produktionsbortfall från 20 års ålder fram till ålderspensionen.

Diagram 7.6 Förväntade framtida ackumulerade produktionsförluster per person

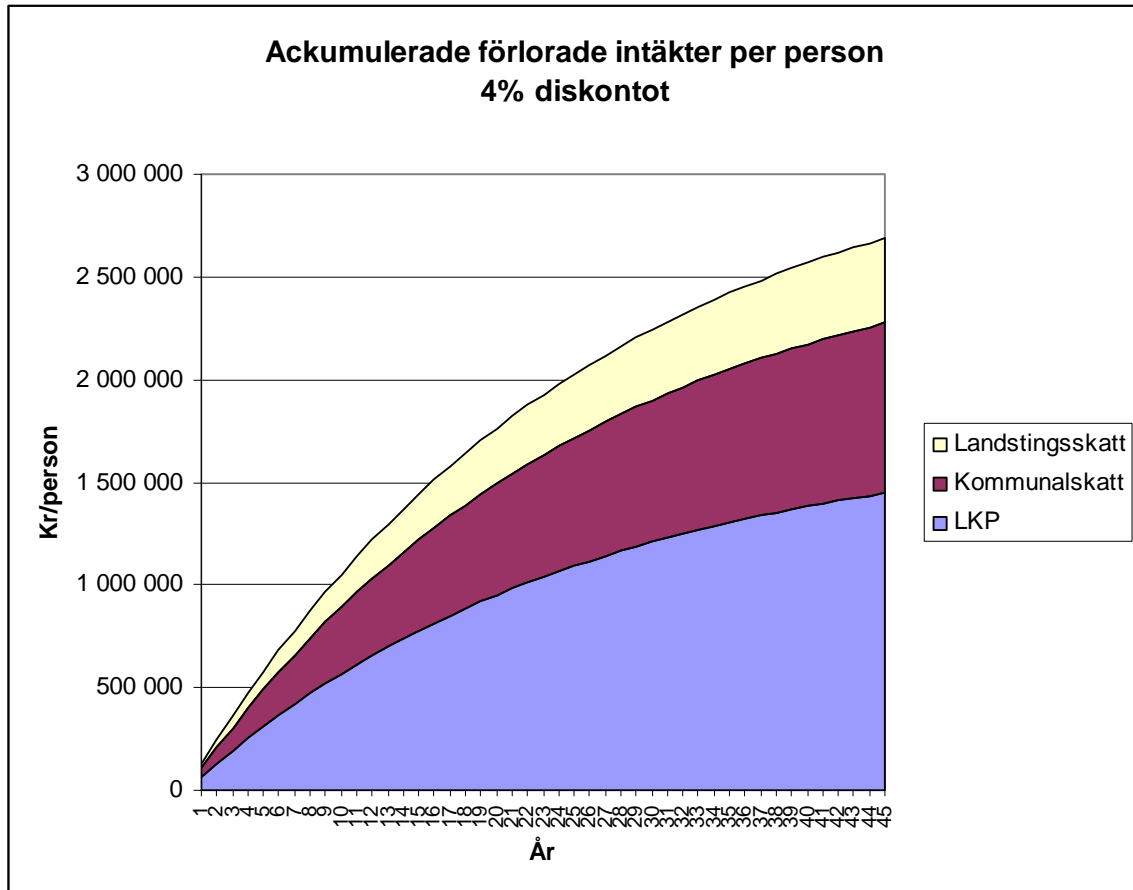

Summan för hela perioden uppgår i genomsnitt per person i målgruppen till cirka 5.6 Mkr

7.6.3 Finansiella förluster i välfärdssystemen

Det som dessutom inträffar då man går i arbete i motsats till utanförskap är att direkt via löneskatt och indirekt via de sociala avgifterna på lönen bidrar till att finansiera våra välfärdssystem. I diagrammet nedan redovisas dessa skatteeffekter av den förlorade produktionsförmågan.

Diagram 7.7 Förväntade ackumulerade förlorade intäkter per person till följd av utanförskap och utebliven produktionsförmåga

7.6.4 De totala långsiktiga kostnaderna

De totala ackumulerade långsiktiga effekterna av ett misslyckande för vår målgrupp utifrån de prognoser våra kalkyler bygger på leder till följande sammanfattande tabell

Tabell 7,7 De totala, långsiktiga ackumulerade kostnaderna till följd av utanförskap för Livlinans målgrupp om "inget görs"

	Kostnad/person	Antal personer	Total kostnad
Produktionsförluster	5.6 Mkr	20 st	112 Mkr
Välfärdskostn äldre	7.8 Mkr	10 st	78 Mkr
Välfärdskostn yngre	6.0 Mkr	10 st	60 Mkr
Summa	12.5 Mkr	20 st	250 Mkr

8. FÖRVÄNTADE FRAMTIDA KOSTNADER EFTER LIVLINAN

På samma sätt som perioden i Livlinan för de berörda ungdomarna inleddes med en skattning av vilken framtid dessa 20 unga människor förväntas gå till mötes om Livlinan inte hade funnits har de tre projektmedarbetarna skattat den prognostiserade framtiden efter det att ungdomarna lämnat Livlinan. I detta kapitel redovisas resultatet av denna skattning.

8.1 Effekter på kort sikt

I tabellen nedan redovisar vi de totala årliga effekterna för hela målgruppen om 20 personer (12 män och 8 kvinnor) i form av framtida förväntade samhällskostnader efter det att man genomgått programmet i Livlinan.

Tabell 8.1 Prognostiserad årlig total extern kostnad efter genomgången program – hela gruppen

	Arbetsförmedling	Försäkringskassan	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Summa
Totalt	142 373	1 025 648	682 100	714 728	680 743	515 718	3 761 311
Män	105 501	702 641	421 478	473 406	505 786	428 296	2 637 110
Kvinnor	36 872	323 007	260 622	241 322	174 956	87 422	1 124 201

Vi ser av tabellen några olika saker

- * totalkostnaden för gruppen uppgår till 3.7 Mkr per år
- * den största kostnadsbäraren är försäkringskassan vilket är en följd av den framtida oförmågan att skaffa sig ett arbete och försörja sig
- * rättsväsendet och allmänhet är tillsammans stora bärare av kostnaderna för förväntad framtida kriminalitet
- * arbetsförmedlingens kostnader är även i detta fall mycket låga – kanske ett tecken på att denna grupp inte anses stå till arbetsmarknadens förfogande

I tabellen nedan har samma siffror brutits ned till individnivå

Tabell 8.2 Prognosticerad årlig extern kostnad efter genomgången program – per individ

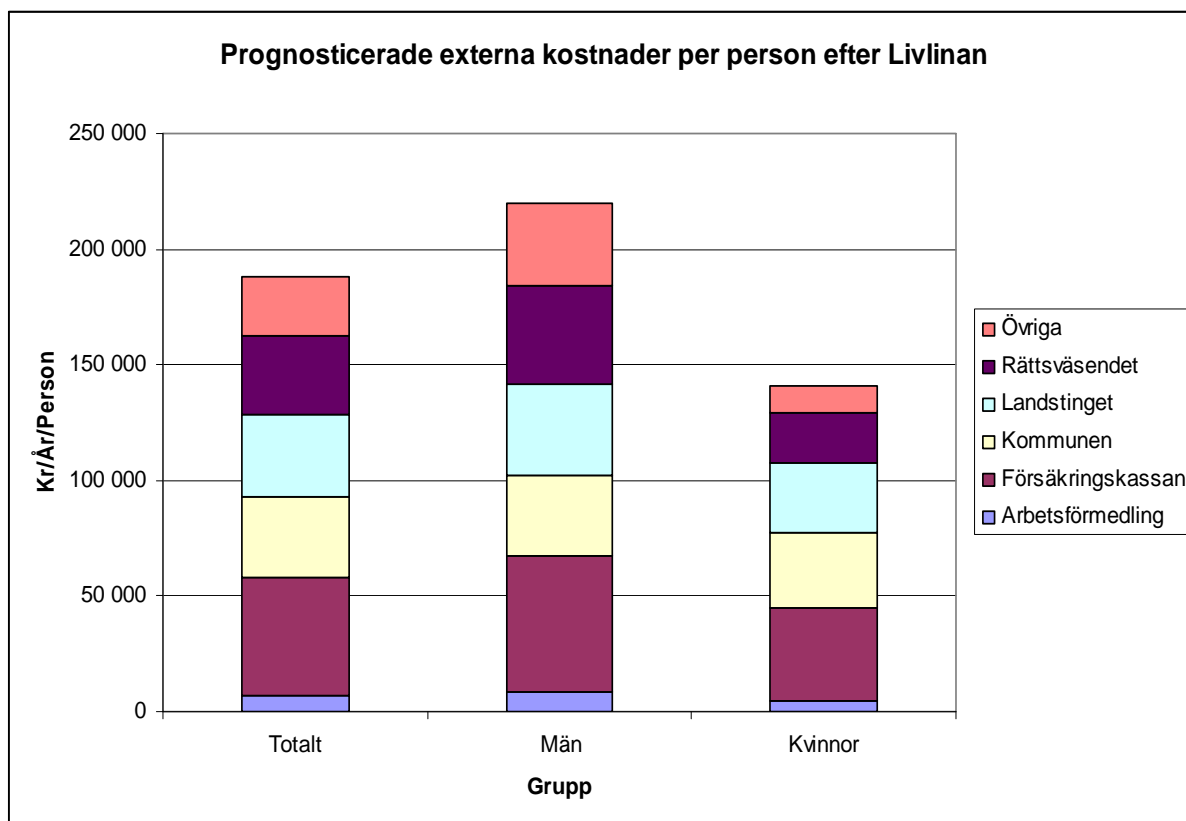
	Arbetsförmedling	Försäkringskassan	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Summa
Totalt	7 119	51 282	34 105	35 736	34 037	25 786	188 066
Män	8 792	58 553	35 123	39 451	42 149	35 691	219 759
Kvinnor	4 609	40 376	32 578	30 165	21 870	10 928	140 525

Vi ser då ytterligare några saker

- * den stora skillnaden i kostnader mellan män och kvinnor. Männens utanförskap är betydligt högre än kvinnors, cirka 80.000 kronor (eller nästan 60%) högre på årsbasis
- * ur ett kommunalt perspektiv och för landstinget är kostnaderna för utanförskapet i gruppen likvärdig mellan könen och i stort sett lika för båda aktörerna
- * totalt sett är landstingets och kommunens gemensamma kostnad för det framtida förväntade utanförskapet efter Livlinan cirka en tredjedel (eller drygt 70.000 kronor per person och år) av de totala samhällskostnaderna
- * männens kostnader för den del av utanförskapet som härrör från kriminalitet uppgår till cirka 77.000 kronor per år eller 230% högre än kvinnornas (differensen uppgår till cirka 44.000 kronor på årsbasis)

Samma resultat visas nedan i diagramform

Diagram 8.1 Prognosticerad årlig extern kostnad efter genomgången program – per individ

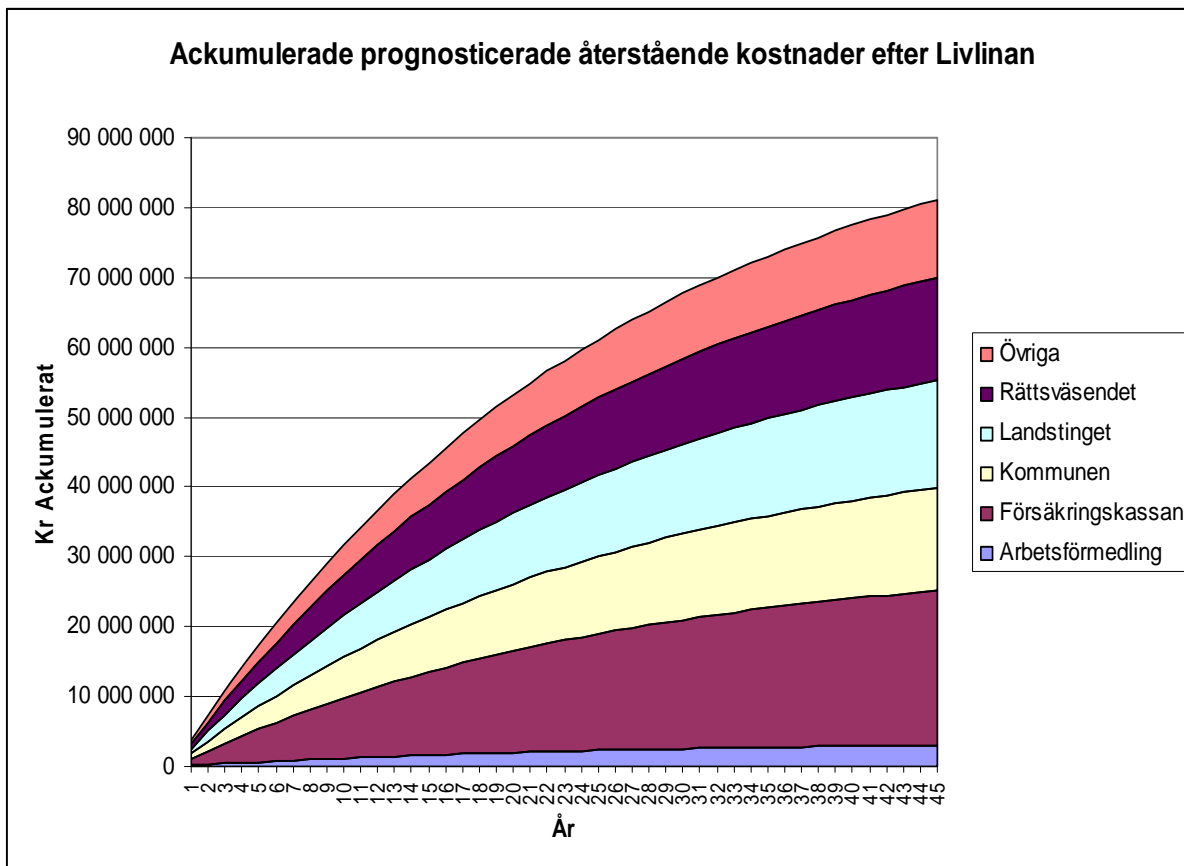

8.2 På lång sikt

Tanken med Livlinan är att stödja denna grupp av ungdomars väg mot minskat utanförskap. Trots detta kan vi se att även om man på Livlinan gör ett bra arbete kommer det att återstå ett antal välfärdskostnader för denna målgrupp eftersom vissa av dessa ungdomar har en problematik (psykisk sjukdom eller neuropsykiatriska diagnoser för att ta ett par exempel) som ett projekt av detta slag inte helt kan undanröja eller trola bort, utan endast reducera vissa av de negativa konsekvenserna av dem. De långsiktiga effekterna i form av kvarvarande

välståndskostnader (produktionsförluster ej medräknade) för de kommande 45 åren redovisas i diagrammet nedan.

Diagram 8.4 Förväntad framtida ackumulerad kostnad för hela gruppens utanförskap under perioden 20-65 års ålder efter det att man genomgått Livlinan

I tabellen nedan återfinns samma resultat. Vi ser då att

- * om detta utanförskap består hela deras vuxna liv fram till pensionsålder uppgår de totala samhällskostnaderna för dessa 20 ungdomar till cirka 80 Mkr
- * de första fem åren som vuxna leder deras utanförskap till samhällskostnader som uppgår till 17 Mkr
- * för socialförsäkringssystemet (dvs. försäkringskassan) uppgår kostnaderna under hela 45 - årsperioden till 22 Mkr. Detta motsvarar de totala inbetalda kostnaderna för sociala avgifter under ett år för cirka 250 genomsnittliga skattebetalare i Österåker kommun.

Tabell 8.4 Förväntad framtida ackumulerad kostnad för hela gruppens utanförskap under perioden 20-65 års ålder efter det att man genomgått Livlinan

	1 år	5 år	45 år
Arbetsförmedling	142 373	659 174	3 067 984
Försäkringskassan	1 025 648	4 748 644	22 101 530
Kommunen	682 100	3 158 053	14 698 473
Landstinget	714 728	3 309 116	15 401 562
Rättsväsendet	680 743	3 151 767	14 669 216
Övriga	515 718	2 387 722	11 113 133
Summa	3 761 311	17 414 477	81 051 898

9. SKILLNADER I PROGNOTICERADE KOSTNADER – LIVLINANS SOCIOEKONOMISKA RESULTAT

Vi kunde konstatera att prognoserna gjorda efter genomgången program pekade på att dessa ungdomar skulle dra betydande resurser utöver norm fram till pensionsåldern. Livlinans effekt kan i denna kalkyl studeras som skillnader i framtida kostnader med och utan Livlinan, dvs. vi jämför prognosen som gjordes när de började (utan Livlinan) med prognosen som gjordes när de genomgått programmet (med Livlinan).

Man skulle kunna säga att denna skillnad beskriver Livlinans samhällsekonomiska vinst eller socioekonomiskt överskott till följd av aktiviteterna i Livlinan.

9.1 Effekter på kort sikt

I årskostnadstabellerna visar vi skillnaderna mellan Utan och Med på tre sätt eftersom de tidigare kalkylerna av Utan delades upp i Äldre och Yngre och vi fann betydande skillnader i kostnader mellan dessa. Gruppen äldre som studerades tidigare hade en klart högre kostnadsprofil jämfört med gruppen yngre. Alla utan är helt enkelt alla tillsammans utan ålderskategorisering. För denna ser vi att skillnaden på årsbasis ligger på 2.6 Mkr för hela gruppen eller 132.000 Kr per person om vi jämför med genomsnittsnittvärdet Alla med.

Trots att gruppen förväntas dra betydande externa kostnader även efter avslutat program så kommer dessa att vara i snitt 2.6 Mkr lägre än de förväntats vara utan Livlinan.

Tabell 9.1 Skillnad i prognosticerad årlig total extern kostnad efter genomgången program – hela gruppen

	Arbets- förmedling	Försäkrings- kassan	Kommunen	Landstinget	Rätts- väsendet	Övriga	Summa	Diff
Alla som äldre utan	267 475	1 886 241	1 327 752	1 332 190	1 402 054	1 059 183	7 274 896	3 513 584
Alla utan	242 227	1 711 569	1 192 907	1 169 676	1 204 902	884 070	6 405 351	2 644 039
Alla som yngre utan	216 979	1 536 897	1 058 062	1 007 161	1 007 750	708 957	5 535 806	1 774 494
Alla med	142 373	1 025 648	682 100	714 728	680 743	515 718	3 761 311	

Vi skulle då kunna beskriva resultatet för de tre olika grupperna som best case, worst case och middle case. Man skulle kunna säga att middle case beskriver de förväntade ekonomiska effekterna av Livlinan för gruppen som den ser ut idag. Då uppgår den årliga vinsten till cirka 2.6 Mkr. Nedan skildras de ekonomiska effekterna fördelat per individ.

Tabell 9.2 Skillnad i prognosticerad årlig extern kostnad efter genomgången program – per individ

	Arbetsförmedling	Försäkringskassan	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Summa	Diff
Alla som äldre utan	13 374	94 312	66 388	66 610	70 103	52 959	363 745	175 679
Alla utan	12 111	85 578	59 645	58 484	60 245	44 203	320 268	132 202
Alla som yngre utan	10 849	76 845	52 903	50 358	50 388	35 448	276 790	88 725
Alla med	7 119	51 282	34 105	35 736	34 037	25 786	188 066	

Vi ser då att i genomsnitt tjänar samhället cirka 130.000 kronor per deltagare och år som en följd av Livlinans verksamhet. Eftersom den totala kostnaden för att vara med i Livlinan under en tvåårsperiod uppgår till 106.000 kronor så är slutsatsen uppenbar. Redan efter ett år har man gått med vinst och efter 5 år uppgår den totala samhällsvinsten till cirka 610.000 kronor (diskonterat med 4%). Vi talar på fem års sikt om en avkastning på 578 % eller 115 % på årsbasis. En avkastning som i de flesta kommersiella sammanhang skulle anses vara utomordentligt god.

9.2 Effekter på lång sikt av Livlinan

Varje år generar alltså Livlinan utifrån dessa prognoser en vinst på 2.6 Mkr. Om vi nu följer vårt tidigare analysmönster och studerar vilka ekonomiska effekter detta genererar under dessa ungdomars förväntade yrkesverksamma period fram till 65 års ålder får vi svaren i tabellen nedan.

Tabell 9.2 Ackumulerad prognosticerad kostnadsreduktion till följd av Livlinan för hela gruppen med 4% diskontering.

	1 år	5 år	45 år
Arbetsförmedling	99 853	462 311	2 151 726
Försäkringskassan	685 921	3 175 741	14 780 799
Kommunen	510 807	2 364 982	11 007 293
Landstinget	454 948	2 106 360	9 803 595
Rättsväsendet	524 160	2 426 804	11 295 032
Övriga	368 351	1 705 428	7 937 542
Summa	2 644 039	12 241 625	56 975 985

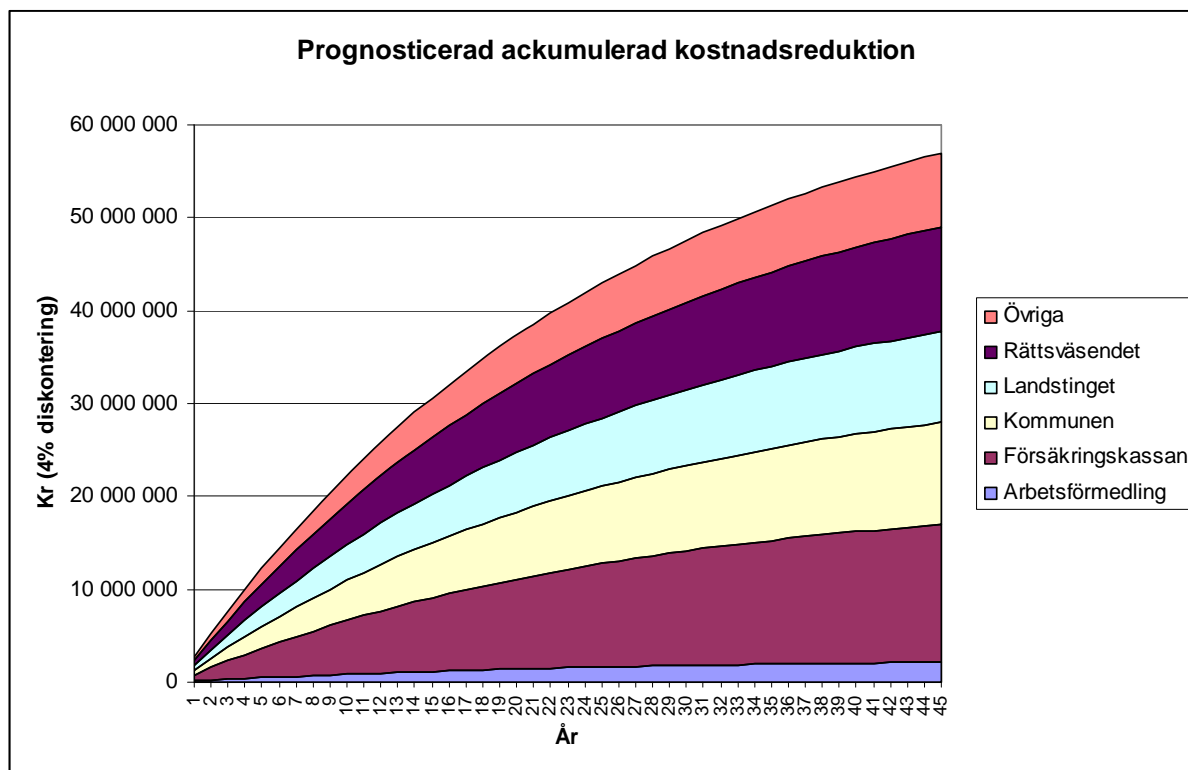
Vi ser då följande

- * den totala vinsten av projektet i form av minskade välfärdskostnader uppgår till cirka 57 Mkr
- * denna vinst kan jämföras med kommunens samlade kostnader för IFO-verksamheten som ligger kring 100 Mkr per år
- * i förhållande till projekts driftskostnad under 2 år på 2.1 Mkr får vi ett resultat på cirka 27 gånger pengarna. Vi ser också att projektet går med vinst redan år 1.
- * för varje deltagare i projektet är den förväntade vinsten cirka 2.8 Mkr

* till detta kommer också (vilket inte redovisas ovan) effekter i form av förlorad produktion och ökade skatteintäkter

Nedan återfinns samma resultat i diagramform.

Diagram 9.1 Ackumulerad prognosticerad kostnadsreduktion till följd av Livlinan för hela gruppen med 4% diskontering.

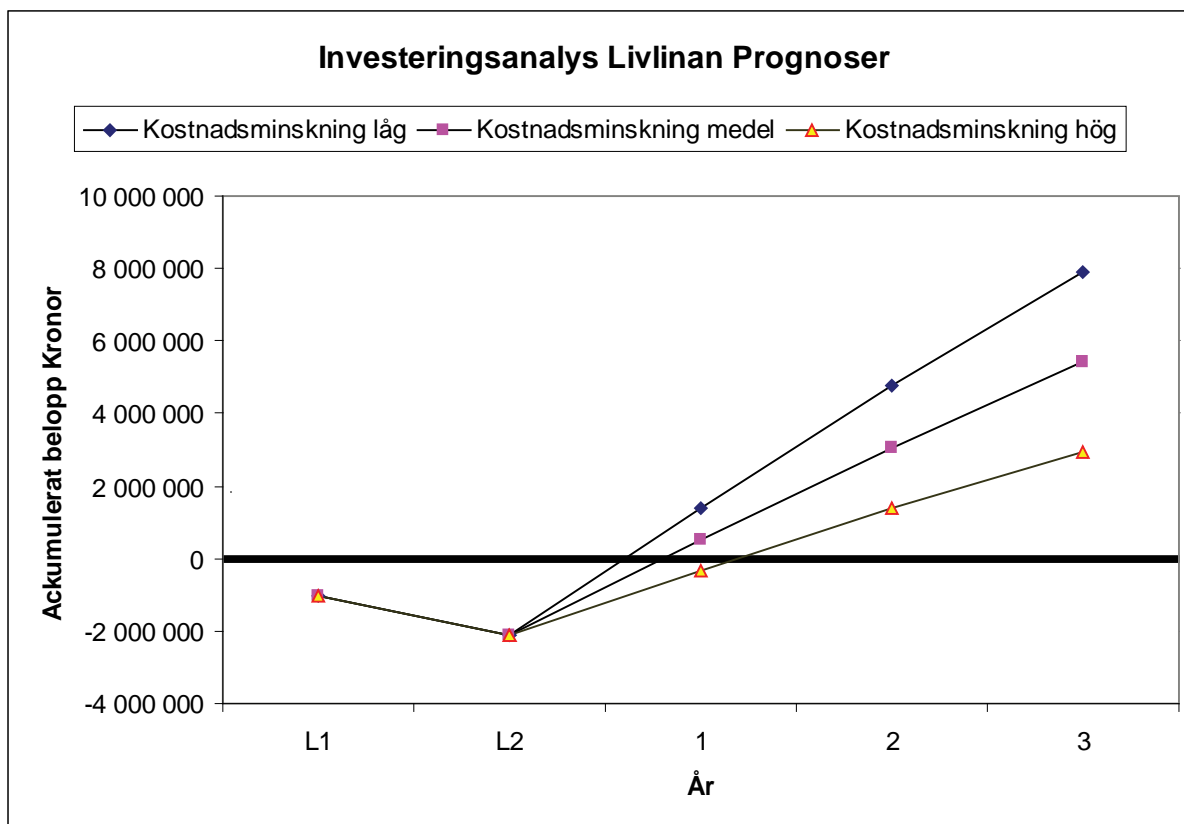
9.3 Livlinan som ett investeringsprojekt

Avslutningsvis kan vi återknyta till vår sociala investeringsdiskussion. Då ungdomarnas är på Livlinan kostar de cirka 1 Mkr för hela gruppen per år. Dessa kostnader skall sedan betalas tillbaka genom att de efter genomgången program kostar mindre än de annars skulle gjort. Annars är projektet inte lönsamt. I själva verket går verksamheten med ett överskott redan år ett vilket vi bortser från här.

I diagrammet nedan visar vi de intäktströmmar Livlinan genererar utifrån de tre olika scenarier vi tidigare presenterat. Vi kan då se att man i två av fallen (äldre utan och alla utan) har betalat tillbaka investeringskostnaden på ett knappt år. Hur man än räknar på projektet med utgångspunkt i våra prognoser är projektet med alla rimliga tänkbara mått extremt samhällsekonomiskt lönsamt.

Diagram 9.2 Investeringsanalys Livlinan för tre olika alternativ av kostnadsutfall

Man kan även betrakta Livlinan som en kontinuerlig verksamhet där avkastningen skall stämmas av per år. Då får vi följande nyckeltal för hela verksamheten respektive per person.

Tabell 9.3 Nyckeltal; vinst för Livlinan för tre olika alternativ

Totalt	Extern intäkt	Intern kostnad	Vinst/år
Alla äldre utan	3 513 584	1 059 500	2 454 084
Alla utan	2 644 039	1 059 500	1 584 539
Alla yngre utan	1 774 494	1 059 500	714 994

Vi ser då att den årliga förväntade vinsten för projektet då alla kostnader för att driva projektet är borträknade uppgår till i genomsnitt 2.4 Mkr per år. Avkastningen per person och i procent av kostnad för att driva Livlinan redovisas i tabellen nedan.

Tabell 9.4 Nyckeltal vinst per person och år och i procent av Livlinan

Per individ	Extern intäkt	Intern kostnad	Vinst/år	Avkastning
Alla äldre utan	175 679	52 975	122 704	232%
Alla utan	132 202	52 975	79 227	150%
Alla yngre utan	88 725	52 975	35 750	67%

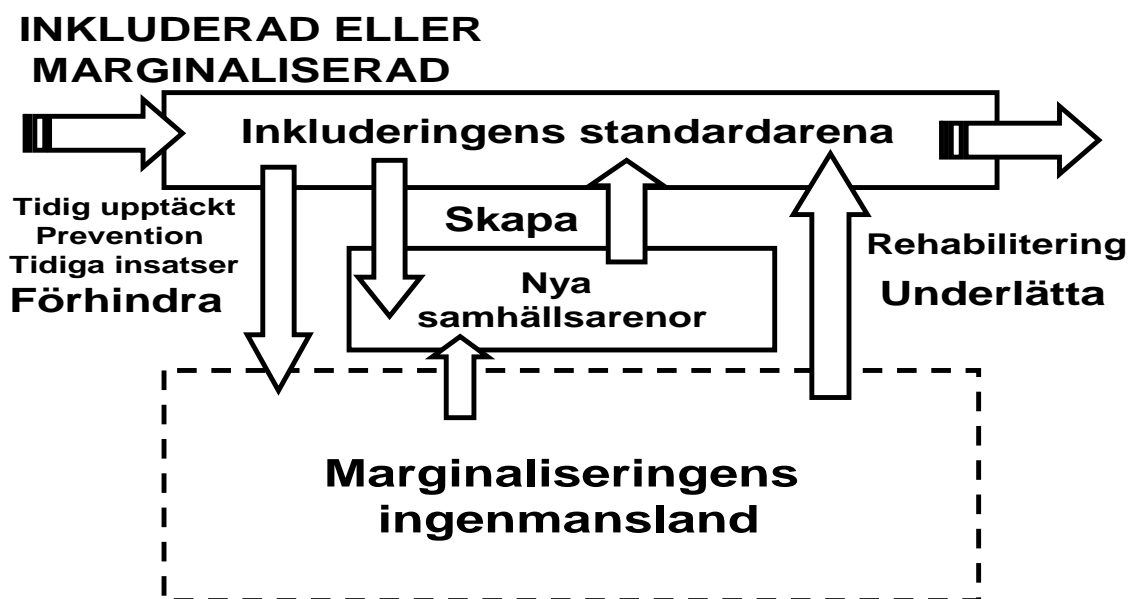
Vi ser då att

- * nettovinsten per person i projektet på årsbasis uppgår i genomsnitt till cirka 80.000 kronor
- * i den sämsta av världar uppgår nettovinsten till 35.000 kronor och i den bästa av världar till 122.000 kronor per år
- * detta motsvarar i genomsnitt en avkastning på 150% per år och i värsta fall 67% på årsbasis

10. ANALYS, DISKUSSION OCH SLUTSATSER

10.1 Marginalisering och inkludering

Vi påstår att i vårt samhälle finns en tydligt identifierbar tendens att marginalisera stora grupper av människor och att denna marginalisering sätter in tidigt i livet. En avgörande fråga för de flesta människor handlar alltså om man ska komma att tillhöra den inkluderades eller marginaliserades skara.

Det vi vill visa i figuren ovan är det finns en sorts förväntad normalitetsbana⁸ som vi medborgare förväntas följa under vår livsvandring i välfärdsstaten. På denna standardiserade arena fungerar vi i grupp med andra dagisbarn, går genom en tolvårig skola, får godkänt i alla kärnämnen, får ett arbete som i huvudsak omfattar åtta timmar per dag och 40 timmar per vecka, hittar en partner, får ett eller flera barn, jobbar till 65 års ålder och därefter avslutar vi livet efter att ha levt i vår bostad de sista åren i enlighet med hemmaboendepincipen.

Naturligtvis är detta en aning tillspetsad beskrivning, men samtidigt vet vi att toleransen för det avvikande är tämligen låg. Exkluderingsmekanismerna slår in tidigt; neuropsykiatriska diagnoser på förskolebarn, läs- och skrivsvårigheter hos många unga och ca 25% avslutar grundskolan utan godkända betyg i kärnämnen. Det individuella programmet i gymnasiet har blivit ett av de största programmen och allt fler ungdomar utestängs från arbetsmarknaden. 2006 var cirka 22% av alla ungdomar mellan 18-24 år arbetslösa och cirka 1.2 miljoner

⁸ För en tydlig illustration av detta se: Karin Johannisson, Själens är kroppens fängelse, Pedagogiskt Magasin, 2, 2007

människor eller 21% av åldersgruppen 18-65 står i en eller annan form utanför arbetsmarknaden.⁹

Vi ser att det utifrån figuren ovan är tre frågor som dyker upp. För det första hur kan vi **tidigt upptäcka och förhindra** att barn och unga slås ut i samhället och förvisas alltför tidigt till ett sorts marginaliseringens ingenmansland? För det andra, hur kan vi då människor har marginaliserats bidra till deras återvändande? Hur kan vi **underlätta deras rehabilitering?** Och den tredje och kanske svåraste frågan, vad ska vi göra med alla de människor som både kan och vill arbeta men som av olika skäl inte bedöms arbetsföra på den internationella konkurrensarbetsmarknadens villkor? Hur kan vi **skapa nya arenor där dessa människors förmåga och vilja att bidra tas tillvara?**

Livlinan är ett projekt vars syfte är att så tidigt som möjligt fånga upp ungdomar på väg in i utanförskapets landskap och bidra till och underlätta deras rehabilitering.

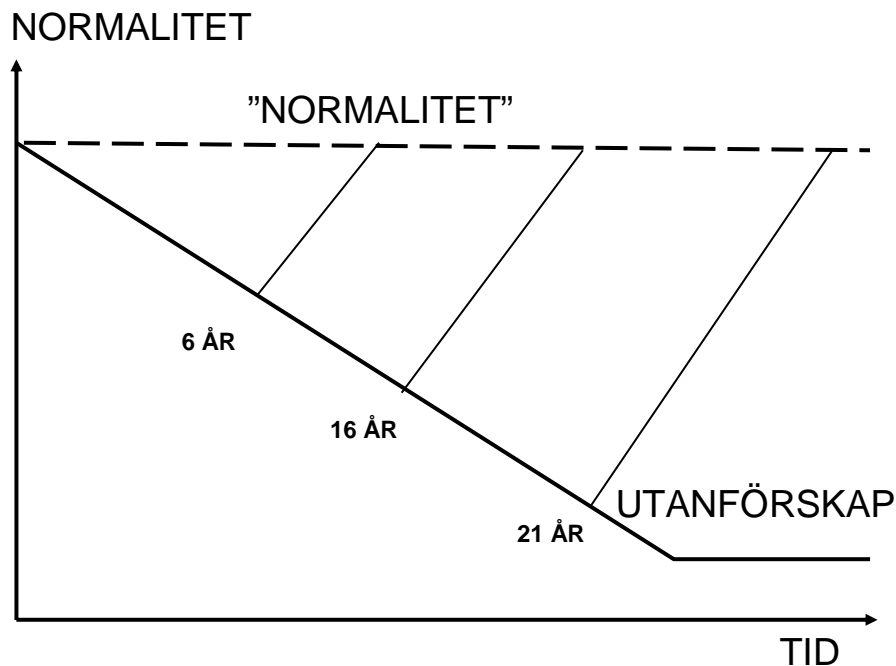
10.2 Att värdera effekterna av ett förebyggande arbete

Det vi i denna rapport har gjort är att visa hur tidiga insatser och rehabilitering kan värderas rent ekonomiskt i förhållande till alternativet att inte göra något alls eller att göra som idag. Alla kalkyler måste ha en referenspunkt eller ett nollalternativ i förhållande till vilken en åtgärd ska ställas.

Vår utgångspunkt har varit att vissa barn och unga vid någon tidpunkt i livet hamnar i vad vi skulle kunna kalla marginaliseringens utförsbacke och att ju längre tid som löper desto brantare blir denna backe, desto fler blir problemen, ju komplexare blir de och ju allvarigare och svårare att hantera. Ungefär på det sätt som illustreras i figuren nedan. Vi har också med obehaglig tydlighet sett de ekonomiska effekterna av detta.

---

⁹ Ekonomifakta.se, ungdomsarbetslöshet & utanförskapet, 2007-06-18

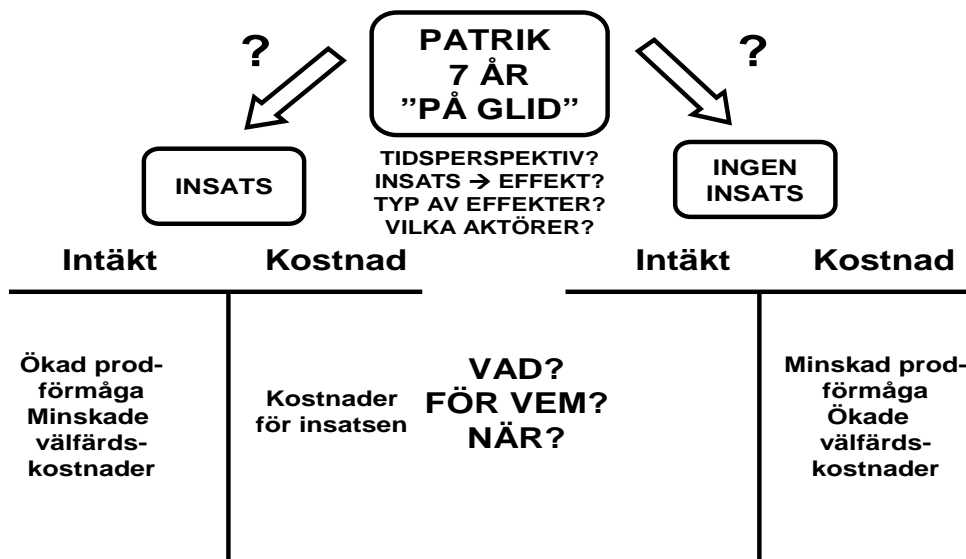

10.3 Vad ska jag jämföra med – de två vågskålarna

Det handlar alltså om att ställa två alternativ mot varandra då sådana jämförelser ska göras. Låt oss som en ytterligare illustration ta ett exempel och utgå från Patrik, 7 år gammal och som uppvisar tidiga och tydliga signaler på att han håller på att hamna fel i livet. Låt oss nu anta att vi gör något rejält åt honom och hans mammas situation. En åtgärd som låt oss säga kostar 250.000 kronor. Låt oss vidare anta att just denna åtgärd leder till att Patrik återtar förmågan till ett liv på rätt köl. Hur kan vi värdera en sådan situation?

På kort sikt och ur ett kommunalt perspektiv är det enkelt. Det är en ren kostnad. Den drabbar socialtjänstens budget och detta redan innevarande verksamhetsår. Så som ett strikt ekonomiskt problem, en ren förlustaffär. Men hur ska vi värdera alternativet att inget göra? Om vi bedömer att detta riskerar leda till ett framtida liv i utanförskap måste vi ta i beräkningen att på sikt kommer detta att leda till två helt olika typer av effekter. Den ena effekten är allt det produktionsbortfall som uppstår till följd av Patriks framtida utanförskap. Den andra effekten är alla de välfärdskostnader som kommer att uppstå till följd av Patriks framtida marginalisering; sjukpenning, A-kassa, sjukvård, ekonomiskt bistånd, missbruksvård etc.

I själva verket är ett beslut kring Patrik (om vi här enbart fokuserar på dess ekonomiska sida) en komplex riskkalkyl mellan två alternativ; att göra något och att avstå från att göra något, där utfall och konsekvenser av de två alternativen är mycket osäkra. Bedömningen beror på saker som; vilket tidsperspektiv har vi, hur bedömer vi värdet och effekten av en insats, vilka aktörer kommer att påverkas och vilka effekter ska medräknas?

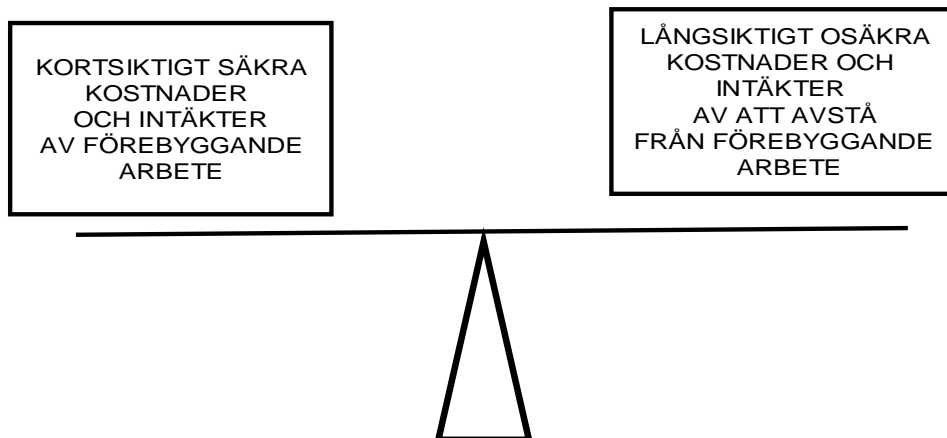

Vi påstår att man idag nästan alltid intuitivt tar i beaktande flera eller alla av dessa faktorer då man fattar beslut men att underlagen är alltför vaga, otydliga eller ofullständiga för att kunna fatta kloka beslut.

10.4 Att som beslutsfattare jämföra äpplen med päron

Beslutssituationen är inte heller särskilt enkel. I ena vågskålen har man att ta ställning till vilka intäkter och kostnader ett förebyggande arbete kan ge upphov till. På kort sikt är det förmodligen att ta ställning till den aktuella driftskostnaden för det förebyggande arbetet eller en rehabiliteringskostnad. Intäkterna är betydligt mera diffusa och ligger i en avlägsen framtid och kanske till och med i första hand gynnar andra aktörer. Värdet av att man genom insatser i förskola och skola förhindrar skolbarns marginalisering och därmed förhindrar framtida utslagning från arbetsmarknaden inträffar inte bara flera mandatperioder längre fram, det gynnar kanske i första hand försäkringskassa och arbetsförmedling, medan kommunen är den part som får stå för kostnaden.

ATT STÄMMA I BÄCKEN ELLER I ÅN?

Omvänt; om man avstår från att ta ställning till ett kostsamt arbete med prevention kring barn och unga för att därmed frigöra resurser till förmån för akut pockande behov inom äldreomsorgen, blir just intäkten att man slipper ta ställning till ett svårt prioriteringsbeslut. Kostnaderna för detta – en möjlig marginalisering på arbetsmarknaden i en avlägsen framtid – försvinner i ett diffust framtidsdunkel och drabbar förhoppningsvis någon annan.

Den enskilde beslutsfattaren förväntas alltså ta ställning till och väga en mycket konkret, välidentifierad, säker och stundtals akut kostnad idag i förhållande till mycket osäker, i de flesta fall diffus (både till storlek och till omfattning) intäkt någon gång i framtiden – som dessutom kanske tillfaller någon annan aktör. Det är inte konstigt att man i denna typ av beslutssituation låter dagens konkreta effekter väga tyngre än osäkra effekter i framtiden.

Analysen av de ekonomiska effekterna av Livlinan har handlat om att värdera de ekonomiska effekterna av dessa två alternativ och ställa dem mot varandra.

10.5 Slutsatser

Denna rapport är en samhällsekonomisk utvärdering av projektet Livlinan i Österåker. Projektet och utvärderingen har genomförts under perioden 2006 - 2008. Resultaten visar att:

De skattade historiska samhällskostnaderna för den yngre gruppen uppgår till cirka 40.000 kronor på årsbasis per person under hela uppväxtperioden och för den äldre gruppen till cirka 135.000 kronor. Detta pekar på en acceleration av marginaliseringen i de sena tonåren. Detta är kostnader som ligger utöver de kostnader som icke marginaliserade barn drar.

De prognosticerade framtida samhällskostnaderna, gjorda vid inträdet till programmet, visar att de äldre ungdomarna bedöms kosta samhället cirka 355.000 kronor per person och år resten av sitt liv om inget görs. Motsvarande årliga kostnad för den yngre gruppen uppgår till cirka 275.000 kronor. Det innebär att vi riskerar att ta på oss **en extrakostnad på 80.000 kronor per person och år genom att vänta med att sätta in insatser.**

Vi har också tittat framåt och räknat på de prognosticerade kostnaderna för utanförskapet i 45 år, dvs. från 20 år till 65 år, och diskonterar framtida kostnader med 4% per år. Vi ser då att vår grupp av äldre skulle kunna konsumera välfärdsresurser för vardera cirka 7.8 Mkr fram till sin ålderspension. Motsvarande för den yngre gruppen är cirka 6 Mkr. Om vi till dessa siffror även lägger det uteblivna produktionsvärde som följer av utanförskapet så får vi lägga på ytterligare 5.6 Mkr per person. Det ger **en förväntad framtida kostnad på 250 Mkr för hela gruppen på 20 personer över de kommande 45 åren om inget görs**. Av dessa är 138 Mkr samhällskostnader och 112 Mkr produktionsvärde.

De prognosticerade framtida samhällskostnaderna, gjorda efter genomgången program, visar att den genomsnittliga förväntade årliga kostnaden sjunkit till knappt 190.000 kronor per person. Det innebär att **Livlinans insatser har sänkt de förväntade kostnaderna per individ med 132.000 kronor per år. För hela gruppen har årskostnaden sjunkit med 2,6 Mkr.**

Vad händer om vi drar ut denna senare prognos över 45 år, dvs. till pensionsåldern, och använder 4% diskonteringsränta per år? Jo, **Livlinans insatser** för denna grupp skulle kunna **förväntas leda till ca. 57 Mkr lägre samhällskostnader över de kommande 45 åren.**

Om man ser Livlinan som ett investeringsprojekt kan man konstatera att **nettovinsten per person** i projektet **uppgår till cirka 80.000 kronor per år**. Detta motsvarar **en avkastning på satsat kapital på 150% per år**. Varje krona satsad ger drygt 2,5 kronor tillbaka.

11. REFERENSER

11.1 Analys av samverkan, samhällsekonomi och rehabilitering

11.1.1 Andras studier inom detta fält

Samhall Resurs AB, Huldt J & Andersson K (2000) Sampop – en samhällsekonomisk utvärdering av FRISAM-verksamhet i Växjö

SIND (1982), Samhällsekonomiska kalkyler vid industrinedläggningar – metoder och fallstudier, Statens Industriverk 1982:10

Socialstyrelsen (2002) Med arbete som insats – klienteffekter och samhällsekonomisk lönsamhet i socialt arbete, Socialstyrelsen 2002-112-1

Socialstyrelsen, AMS, mfl (2000) Samhällsekonomiska effekter vid rehabilitering – Vem vinner på rehabilitering i samverkan?, Samverkan inom rehabiliteringsområdet 2000:11, Stockholm

Socialstyrelsen, Skolverket & Folkhälsoinstitutet, 2004

11.1.2 Egna studier inom detta fält

Lundmark & Nilsson, Projekt 531 – rehabiliteringssamverkan i norra Botkyrka, OFUS, 2000

Lundmark & Nilsson, Ingen dans på rosor, utvärdering av Krut-projektet i Södertälje, OFUS, 2001

Lundmark & Nilsson, Stacken – ett rehabiliteringssamverkan i Nynäshamn, OFUS, 2001

Lundmark & Nilsson, OFUS, 2002, Visst gör det ont, Utvärdering av Startpunkten i Örnsköldsvik

Lundmark & Nilsson, OFUS, 2003, Rehabiliterande synsätt i samverkansarbetet

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 1997, Sara Söderberg, en studie om samverkan och samhällsekonomi kring personer med ryggont

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 2000, Eva-Britt Larsson – en person med psykosociala arbetshinder

Nilsson, SEE, 1998, Vi byggde nätverk – om psykiatrireformens genomförande i Södertälje

Nilsson, OFUS, 2000, Svempa Johansson, missbrukare eller företagare, en analys av de samhällsekonomiska konsekvenserna av arbetskooperativet Basta

- Nilsson, OFUS, samt Nacka och Örnsköldsviks kommuner, 1995-2005 Strategier för samverkan
- Nilsson, Södermalms Beroende Team, rehabiliteringssamverkan kring missbrukare på Södermalm, OFUS, 2006
- Nilsson & Wadeskog, 1979, SEE & Statens Ungdomsråd, Det blir för dyrt – en studie av missbrukets samhällsekonomiska kostnader
- Nilsson & Wadeskog, 1998, SEE, Vårdkedjor, psykiatrireformen och ekonomin – fallet Södertälje
- Nilsson & Wadeskog, 1999, Socialstyrelsen & SEE, Rutger Engström- missbrukare eller psykiskt sjuk
- Nilsson & Wadeskog, 1999, Socialstyrelsen & SEE, Ju fler kockar desto bättre soppa – om att samverka kring psykiatrireformens klienter
- Nilsson & Wadeskog, 2003, SEE & Landstinget i Dalarna, Carina Persson, en studie av fetmans samhällsekonomiska konsekvenser
- Nilsson & Wadeskog, 2004, Ett socialt investeringsperspektiv, SEE & Socialstyrelsen
- Nilsson & Wadeskog, 2005, Resten av bilden – SocioEkonomiska bokslut som en metod att värdera sociala företag, SEE,
- Nilsson & Wadeskog, 2006, Det lönar sig – ekonomisk utvärdering av personligt ombud för psykiskt funktionshindrade, Socialstyrelsen & SEE
- Nilsson & Wadeskog, 2006, Bättre träffbild ger högre effektivitet, ekonomisk utvärdering av PO-reformen i Västmanland, Länsstyrelsen i Västmanland & OFUS
- Nilsson & Wadeskog, 2006, Det sociala företaget och samhället – SocioEkonomiska bokslut för Basta och VägenUt!, NUTEK & SEE
- Nilsson & Wadeskog, 2007, Billigare och bättre – SocioEkonomiska bokslut för de sociala arbetskooperativen KOS & Briggen, SEE
- Nilsson & Wadeskog, 2007, Skraddarsydd rehabilitering en lönsam historia, utvärdering av rehabiliteringsprojektet Gemet i Karlstad

11.2 Samhällsekonomisk analys

- Bentkover, J , Covello, V & Mumpower, J (1986) Benefit Assessment: The state of the art, Reidel Publ Co, Doordrecht
- Boardman, A , Greenberg, D , Vining, A, & Weimer, D (2000). Cost-Benefit Analysis: Concepts and Practice, Prentice Hall, Engelwood Cliffs
- Bohm, P. (1977). Samhällsekonomisk effektivitet. SNS förlag Uddevalla:.

Bohm P (1978) *I samhällets intresse?* SNS förlag, Uddevalla:

Campbell, H & Brown, R (2003). *Benefit-Cost Analysis : Financial and Economic Appraisal using Spreadsheets*, Cambridge University Press, Cambridge

Dasgupta A & Pearce D (1978) *Cost-Benefit Analysis: Theory and Practise*, Macmillan Press, London

Gramlich, E (1981), *Benefit-Cost Analysis of Government Programs*, Prentice-Hall, Engelwood Cliffs

Gramlich, E (1997), *A guide to Cost-Benefit Analysis*, Waveland Press, Long Grove

Honley, N. and C. L. Spash (1993). *Cost-benefit analysis and the environment*. Cheltenham: Edward Elgar.

Johansson, P.O (1991), *An introduction to modern welfare economics*, Cambridge University Press, Cambridge

Layard R, Ed. (1972) *Cost-Benefit Analysis – selected readings*, Penguin Education, Harmondsworth

Layard, R & Glaister, S *Cost-Benefit Analysis 2:nd ed*, (1994). Cambridge University Press, Cambridge

Lesourne J (1975) *Cost-Benefit Analysis and Economic Theory*, North-Holland, Amsterdam

Mattsson B (1988) *Cost-benefitkalkyler*, Esselte Studium, Göteborg

Mishan, E.J (1971) *Cost-Benefit Analysis*, George Allen & Unwin, London

Nas, T (1996) *Cost-Benefit Analysis : Theory and Application*, Sage, Newbury Park

Pearce D (1971) *Cost-Benefit Analysis*, Macmillan Press, London

Ray, A (1984) *Cost-Benefit Analysis – issues and methodologies*, World Bank, Johns Hopkins Press, Baltimore

SIND (1982), *Samhällsekonomiska kalkyler vid industrinedläggningar – metoder och fallstudier*, Statens Industriverk 1982:10

Söderbaum P (1973) *Positionsanalys vid beslutsfattande och planering – Ekonomisk analys på tvärvetenskaplig grund*, Scandinavian University Books, Uppsala